МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Кафедра інформаційних систем в управлінні та обліку

12-6.1
20.11.23

Андрій Андрійович Богма

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему

«Організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві»

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник
к.е.н., доц. Микола ГОРОДИСЬКИЙ
_____
(підпис)

Рецензент
д.е.н., проф. Сергій ЛЕГЕНЧУК
_____
(підпис)

Завідувач кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку
д.е.н., проф. Сергій ЛЕГЕНЧУК
_____
(підпис)

Житомир
2023

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості 7

1.1. Дебіторська заборгованість як об’єкт бухгалтерського обліку 7

1.2. Організаційні аспекти аудиту дебіторської заборгованості 15

Висновки до розділу 1 24

РОЗДІЛ 2. Організаційно методичне забезпечення бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості 25

2.1. Організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості 25

2.2. Особливості відображення в бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості 35

2.3 Організація проведення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві 46

Висновки до розділу 2 55

РОЗДІЛ 3. Напрямки вдосконалення та розвитку обліку дебіторської заборгованості 57

3.1. Напрямки вдосконалення обліку розрахунків з дебіторами 57

3.2. Факторинг як ефективний механізм управління дебіторською заборгованістю 63

3.3. Сучасні методи управління дебіторською заборгованістю 70

Висновки до розділу 3 79

РОЗДІЛ 4. Вплив глобалізації на розвиток вищої освіти 80

4.1. Тенденції в глобалізації вищої освіти 80

4.2. Фактори забезпечення якості вищої освіти 86

Висновки до розділу 4 93

ВИСНОВКИ 94

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 96

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному економічному ландшафті одне з найбільш складних і суперечливих питань в бухгалтерському обліку стосується обліку дебіторської заборгованості, що посилюється проблемами неплатежів. На жаль, нинішні суб’єкти господарювання часто ставлять на перше місце вирішення внутрішніх питань, а не виконання фінансових зобов'язань перед партнерами. Загострення платіжної кризи додатково посилюється недоліками бюджетної системи, зокрема щодо несвоєчасного виконання державних зобов'язань, що фінансуються з бюджету. Певною мірою це явище пов'язане з впливом світової економічної кризи; однак у нашій державі негативні тенденції посилюються поганою організацією бухгалтерського обліку та неналежним внутрішнім контролем за виконанням договірних зобов’язань.

Незалежно від причинних факторів, що сприяють утворенню дебіторської заборгованості, уникнути її появи є нездійсненною спробою. Сучасний фінансовий стан підприємств характеризується тенденцією до зростання дебіторської заборгованості в структурі активів, що призводить до уповільнення платіжного обороту. Отже, виникає необхідність ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємств для підвищення їх платоспроможності.

Зміни, що відбуваються в національній економіці, зумовлюють необхідність якісно нового методичного підходу до управління дебіторською заборгованістю. Питання обліку та аудиту дебіторської заборгованості конкретного підприємства набувають особливої гостроти та актуальності в умовах несвоєчасного виконання клієнтами договірних зобов’язань та закінчення строків позовної давності за дебіторською заборгованістю підприємства, що негативно впливає на його платоспроможність.

Проблеми теорії і практики обліку та аудиту дебіторської заборгованості в системі управління підприємством досліджено в працях багатьох економістів. Значний внесок у вирішення цих проблем зробили вітчизняні дослідники: І.О. Бланк, М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, А.Д. Бутко, С.Ф. Голов, Р.О. Костирко, В.М.

Костюченко, Г.О. Кравченко, С.А. Кузнєцова, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, Є.В. Мних, Л.В. Нападовська, Ю.І. Осадчий, В.В. Сопко, А.П. Шаповалова, В.О. Шевчук та ін.

Враховуючи надбання науковців з обліку та аудиту дебіторської заборгованості, залишаються невирішеними ряд теоретичних та практичних питань щодо забезпечення інформаційних потреб внутрішніх користувачів.

Мета і задачі дослідження. Мета роботи є поглиблення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. Для досягнення поставленої мети визначені та реалізовані наступні завдання:

– дослідити дебіторську заборгованість як об’єкт бухгалтерського обліку;

– визначити організаційні аспекти проведення аудиту дебіторської заборгованості;

– визначити особливості відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку

– сформувати процедури аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві;

– розробити рекомендації з удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості;

– дослідити факторинг як ефективний механізм управління дебіторською заборгованістю.

Предмет і об’єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методично-організаційних та практичних аспектів організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.

Об’єктом дослідження є організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання обліку та аудиту. Використовувалися методи індукції та дедукції – для збирання, систематизації і обробки інформації щодо розкриття змісту обліку та аудиту; групування – для класифікації об’єктів обліку та аудиту; аналізу та синтезу, порівняння; метод

логічного аналізу – для теоретичних узагальнень напрямів удосконалення обліку та аудиту. Табличний та графічний прийом використовувалися для відповідної ілюстрації одержаних результатів.

Інформаційною базою дослідження стали: первинна документація, регістри обліку, фінансова звітність підприємства, нормативно-правові акти, статистичні матеріали Держкомстату України.

Основні положення, пропозиції та висновки, викладені у роботі є результатом самостійного наукового дослідження, комплексом теоретичних і практичних питань, пов’язаних з обліком та аудитом на підприємствах.

Магістерська робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Всі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Магістерська робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 92 сторінках друкованого тексту. Магістерська робота містить 14 таблиць, 22 рисунки. Список використаних джерел нараховує 110 найменувань і розміщений на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Дебіторська заборгованість як об’єкт бухгалтерського обліку

Процес фінансово-господарської діяльності підприємств постійно супроводжується потребою здійснювати розрахунки з контрагентами, до яких можуть належати підприємства, організації, установи, державні органи, фізичні особи тощо. В результаті таких взаємовідносин формується дебіторська заборгованість, значна частка якої негативно впливає на фінансовий стан підприємства [52, с. 108].

До ознак низької платоспроможності підприємства належить несвоєчасне повернення дебіторської заборгованості або її повернення в неповному обсязі, що сприяє виникненню сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Одночасно треба враховувати, що поточна дебіторська заборгованість може бути вигідною для підприємства, оскільки збільшується товарообіг, що в свою чергу призводить до зростання прибутку.

Великий вплив на оборотність капіталу, вкладеного в оборотні активи, а отже, і на фінансовий стан підприємства, справляє збільшення або зменшення розрахунків з різними дебіторами. Їх величина залежить від обсягу продажів, умов розрахунку з покупцями (передоплати, наступної оплати), періоду відстрочки платежу, платіжної дисципліни покупців, організації контролю за станом дебіторської роботи і претензійної роботи на підприємстві тощо. Різке збільшення дебіторської заборгованості і її частки в оборотних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців або про збільшення обсягу продажів, або про неплатоспроможність і банкрутство частини покупців.

Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується у зв'язку зі зменшенням відвантаження продукції, то це свідчить про зниження ділової активності підприємства. Отже, зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно. Основним нормативно-правовим документом, який регламентує відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість (далі – П(С)БО 10), який визначає її як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками за готову продукцію є одним з найважливіших процесів фінансово-господарської діяльності кожного підприємства, зокрема, харчової промисловості. Так, як для виготовлення готової продукції необхідні матеріали, то, відповідно, має бути або передоплата від покупців, або фінансова довіра покупцям. Стан розрахунків з покупцями та замовниками у фінансовій звітності відображає дебіторська заборгованість. Слід відмітити, що сутність поняття «дебіторська заборгованість» розкривається як в нормативно-законодавчій базі, так і в науково-економічній літературі. Дослідження поняття дебіторської заборгованості проводилося багатьма вченими, про що свідчать чисельні публікації в спеціалізованих та періодичних джерелах (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість» за різними джерелами

№ п/п	Джерело	Сутність підходу
1	2	3
1.	Матицина Н.О. [63]	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх
2.	Білик М.Д. [6]	Це матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства.

3.	Гнатенко Є., Мельниченко С. [21]	Показник фінансового стану підприємства, який являє собою суму заборгованості на користь підприємства на певну дату за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також авансування постачальників, щодо яких у підприємства з'являється майнове право вимоги оплати боргу. При цьому такі взаємовідносини мають документальне підтвердження
4.	Дубровська Є. [30]	Неоплачені юридичними та фізичними особами товари (роботи, послуги) та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу у вигляді грошових коштів, їх еквівалентів
5.	Гуня В.О. [24]	Одна з найважливіших складових кредитної діяльності підприємства, як один з елементів для розрахунку показників її результативності
6.	Хрущ Н., Білик І. [104]	Це фінансовий актив, який є контрактивним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства визнається як актив, коли підприємство стає стороною контракту і, внаслідок цього, має юридичне право отримувати грошові кошти.
7.	Лищенко О., Бескота Г. [59]	Фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства
8.	Момот Т. [65]	Безвідсоткова позика контрагентам
9.	Олійник С. [71]	Сума заборгованостей дебіторів підприємства на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу
10.	Войнаренко М.П. [17]	Це сума боргів юридичних та фізичних осіб, що виникли внаслідок минулих подій і зафіксовані на певну дату.
11.	Кірейцев Г.Г. [49]	Дебіторська заборгованість - це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг.
12.	Федорченко О. [102]	Сума боргів юридичних і фізичних осіб підприємству в готівковій та безготівковій формах, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню у майбутньому

Джерело: узагальнено автором

Дефініція поняття «дебіторська заборгованість» згідно П(С)БО 10 є неповною, з нашої точки зору, оскільки не виявляє економічної сутності поняття. А М.Д. Білик [5] розглядає готівку та майно як окремі частини. Але, готівка, відзначимо, що є частиною майна, розглядаючи це визначення з точки зору структури балансу.

Наукові дослідження стверджують, що дебіторська заборгованість – вилученні гроші. Проте, слід відмітити, що до формування дебіторської заборгованості входять не тільки грошові засоби.

Отже, різні автори по різному трактують визначення дебіторської заборгованості, але при цьому не змінюється її сутність. Дебіторська заборгованість визначається авторами як сума боргу підприємству від інших дебіторів, яка утворюється в процесі господарської діяльності.

Погоджуємось із визначенням Ф. Бутинця [12], який розглядає дебіторську заборгованість як сума заборгованостей на певну дату, оскільки відображає сутність дебіторської заборгованості аналогічно П(С)БО 10, і звідси випливає класифікація, яка дозволяє отримати обґрунтовані висновки для проведення фінансового аналізу на підприємстві. Від класифікації дебіторської заборгованості, а також від обраних класифікаційних ознак залежить не лише порядок її обліку взагалі чи окремого її складника, а й ефективності управління нею. Дебіторська заборгованість може класифікуватися за різними ознаками: за контрагентами, за зв'язком із нормальним операційним циклом та терміном погашення, за об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів, за платоспроможністю кредитора.

Питання заборгованості підприємств на сучасному етапі розвитку ринкових відносин займає важливу роль. Водночас необхідно зазначити, що класифікація дебіторської заборгованості здійснюється обліковцями суто в межах рахунків. Виходячи з цього, слід зазначити, що в Україні такий поділ дебіторської заборгованості обов'язковий.

Податковий кодекс України підкреслює, що безнадійної дебіторської заборгованості, визначаються особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами.

Таким чином, підсумовуючи поняття «дебіторська заборгованість» різними джерелами, можемо узагальнити і дати наступне визначення: «дебіторська заборгованість – це фінансовий або бартерний борг одного суб'єкта господарювання або фізичної особи перед іншим за отримані товари, роботи, послуги, готової продукції, тощо, який узгоджується з певними зобов'язанням його повернення у найближчому майбутньому.

Розмір дебіторської заборгованості на підприємствах України має

тенденцію до збільшення, що супроводжується наступними негативними чинниками:

1) уповільнення оборотності капіталу, що супроводжує відволікання коштів з обороту і відповідно стримування інноваційного розвитку підприємства та може призвести до погіршення фінансового стану підприємства;

2) тривале неповернення дебіторської заборгованості призводить до обезцінення коштів і тим самим супроводжує інфляцію;

3) не погашена вчасно дебіторська заборгованість має істотний вплив на фінансову стабільність підприємства;

4) велика частка дебіторської заборгованості у структурі активів підприємства знижує ліквідність підприємства та підвищує ризик фінансових збитків.

Так, Дубровська Є.В. охарактеризувала проблемні питання щодо сутності поняття «дебіторська заборгованість» [31, с. 202]; Береза С.Л. дослідила проблеми визначення дебіторської заборгованості в обліку [4, с. 32], Верига Ю.А. зосередила увагу на аналізі дебіторської заборгованості [15, с. 112]; Момот Т. охарактеризувала дебіторську заборгованість як об’єкт управління [15, с. 211].

Незважаючи на давню історію існування дебіторської заборгованості у бухгалтерському обліку, стан її вивчення, в сучасній науковій літературі немає єдиної думки щодо трактування даного поняття. З часом розуміння дебіторської заборгованості удосконалювалося і сучасна наука дає більш ширший спектр визначень даного поняття.

Проаналізувавши наукові погляди науковців щодо поняття дебіторської заборгованості ми дійшли висновку що, всі автори розглядають одну і ту саму проблему під різним кутом. На основі проаналізованих визначень дебіторської заборгованості вітчизняними та зарубіжними фахівцями ми підтримуємо Цегельника Н.І. [105] який у своїх дослідженнях згрупував думки фахівців за ознаками що наведені на рис. 1.1.

З рис. 1.1 видно, що більшість вітчизняних фахівців дотримуються думки, що дебіторська заборгованість – це сума боргів (27%). Іншої частини науковців

погляди дещо розділилися: 20 % схиляється до думки що це фінансовий актив та кредит (позика) (20%). Дебіторську заборгованість як розмір платоспроможності суб'єкта розділяють лише 7% фахівців. З проаналізованих ознак щодо поняття дебіторської заборгованості найбільш вдалим підходом до визначення даного об'єкту є підхід авторів які розглядають дебіторську заборгованість як суму боргу (розуміється зобов'язання однієї особи або групи осіб передати майно або сплатити суму коштів), складова оборотного капіталу та розмір платоспроможності суб'єкта. Така різноманітність ознак вітчизняними фахівцями спричинена існуванням різних підходів до визначення даного поняття із застосуванням економічного, фінансового та облікового підходів.

Рис. 1.1. Аналіз критеріїв сутності поняття «дебіторська заборгованість» вітчизняними фахівцями

Джерело: [105]

Аналіз критеріїв сутності поняття «дебіторська заборгованість» зарубіжними фахівцями відображено на рис. 1.2.

Дані рис. 1.2. свідчать, що і за кордоном не існує єдиного визначення щодо даного поняття, але їхні думки дещо рівнозначні. Близько 34% схиляється до думки що дебіторська заборгованість - «рахунки до отримання», 33% фахівців – сума боргу та 33% - кредит.

З наведених визначень, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, можна

зробити висновок, що поняття «дебіторська заборгованість» має спільні ознаки: сума боргів та кредит і є частиною оборотного капіталу.

Наявність дебіторської заборгованості на підприємствах України – нормальна ознака процесу фінансово-господарської діяльності підприємства, зумовленого самою природою та особливостями його діяльності, проте кожен господарюючий суб'єкт зацікавлений в оптимізації розмірів дебіторської заборгованості. Це зумовлено тим, що скорочення дебіторської заборгованості є резервом зниження потреби підприємства в обігових коштах та прискорення швидкості їх обігу.

Рис. 1.2. Аналіз критеріїв сутності поняття «дебіторська заборгованість» вітчизняними фахівцями

Джерело: [105]

Нормативно-правове регулювання щодо обліку дебіторської заборгованості вже давно закладене.

Одним з основних нормативно-правових документів, які регламентують відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку є П(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Варто зауважити, те що стосується зарубіжних країн, то не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік дебіторської заборгованості здійснюється

відповідно до МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» та МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів. При цьому у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості.

П.9 МСБО 39 зазначає: «позики та дебіторська заборгованість - це непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку». Дане визначення поняття «дебіторська заборгованість» є значно ширшим якщо порівнювати з визначенням наведеним у національних стандартах бухгалтерського обліку.

Надання економічним суб'єктам повної господарської самостійності у виборі ринків збуту продукції, постачальників і підрядників, у пошуку джерел фінансування змушує особливу увагу приділити розрахункам з різними контрагентами, оскільки будь які розрахунки між підприємствами повинні бути відображені на рахунках бухгалтерського обліку. Ефективно організований облік дебіторської заборгованості є одним з найбільш складних та дискусійних питань, що повинно сприяти недопущенню прострочення термінів платежу і недоведенню дебіторської заборгованості в статус безнадійної.

Національні стандарти обліку, зокрема П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», дає визначення досліджуваного поняття як суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Таблиця 1.2

Розкриття інформації про заборгованість у національних стандартах бухгалтерського обліку

П(С)БО	Характеристика інформації щодо розкриття зобов'язань
1	2
НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»; П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єктів малого підприємництва»	Надано загальну характеристика кредиторської заборгованості і зобов’язань та принципів їх відображення у фінансовій звітності
П(С)БО 11 «Зобов'язання»	Подано визначення, класифікація, оцінка та порядок відображення зобов'язань у звітності

П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»	Подано визначення теперішньої вартості довгострокових зобов'язань, на які нараховують відсотки
П(С)БО 17 «Податок на прибуток»	Розглянуто умови та порядок визнання кредиторської заборгованості з податку на прибуток
П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»	Визначений вплив змін валютних курсів щодо кредиторської заборгованості в іноземній валюті та відображення такого впливу у фінансовій звітності підприємств

Джерело: узагальнено автором

Узагальнення результатів наявних досліджень за даною проблематикою та нормативно-інструктивної документації дало змогу уточнити сутність облікового визначення дебіторської заборгованості підприємства, ідентифікувати її як актив, установити передумови виникнення та охарактеризувати як результат фінансово-господарської діяльності підприємства.

1.2. Організаційні аспекти аудиту дебіторської заборгованості

Найважливішим елементом управління є аудит, який забезпечує можливість прийняття ефективних управлінських рішень, а також їх виконання. За допомогою аудиту на основі детального вивчення діяльності підприємства розробляються заходи, спрямовані на відвертання розкрадань і втрат, на збереження грошових коштів і фінансових ресурсів, на попередження виникнення відхилень від законодавства та нормативних актів.

У зміцненні фінансового стану і платоспроможності підприємств значна роль належить аудиту за станом розрахунків, динамікою дебіторської та кредиторської заборгованості. Вважаємо детальніше зупинитися на здійсненні внутрішнього (управлінського) контролю, в т.ч. аудиту розрахунків з дебіторами.

Внутрішній аудит є невід'ємною частиною загальної системи управління, на думку Ф.Ф. Бутинця [12], створюється на середніх і великих підприємствах, виконує контрольні функції залежно віл мети і завдань, покладених на внутрішніх аудиторів підприємства.

За визначенням Інституту внутрішніх аудиторів, «внутрішній аудит – це незалежна, об'єктивна діяльність із надання гарантій та консультаційних послуг, що має приносити користь організації та покращувати її діяльність. Внутрішній аудит допомагає організації досягати поставлених цілей, використовуючи системний і послідовний підхід до оцінки та підвищення ефективності процесів управління ризиками, системи контролю і корпоративного управління».

Кодексом етики Інституту внутрішніх аудиторів визначено етичні принципи внутрішнього аудиту:

– чесність – є основою, на якій ґрунтується довіра до судження аудитора, завдання мають виконуватись аудитором чесно, сумлінно, відповідально та в рамках закону;

– об'єктивність – зважена оцінка всіх релевантних обставин та незалежність у своїх судженнях від впливу власних інтересів чи інтересів інших осіб;

– конфіденційність – визнання права власності на інформацію, яку внутрішні аудитори отримують у ході виконання завдань, її цінність та нерозкриття без відповідних на те повноважень;

– професійна компетентність – виконання лише тих завдань, для яких внутрішні аудитори мають необхідні знання, навички та досвід покращення ефективності та якості власних послуг.

Для досягнення поставленої мети внутрішні аудитори мають дотримуватись певних принципів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація принципів внутрішнього аудиту

ПРИНЦИПИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ		
ЕТИЧНІ: чесність, об'єктивність, конфіденційність, професійна компетентність, відокремленості	ОРГАНІЗАЦІЙНІ: однаковість, системність, документальне оформлення, попередження, регулярність, незалежність, відкритість	МЕТОДОЛОГІЧНІ: документація, планування, аудиторські свідчення, система обліку і внутрішній контроль, аудиторський висновок, суттєвість, адекватність використання аудиторських процедур, відповідальність, поінформованість клієнта

Джерело: узагальнено автором

Внутрішній аудит виконує такі основні функції: контрольну, координаційну, аналітичну, інформаційну, консультативну, захисну.

На сьогодні існують певні проблеми організаційного характеру щодо проведення внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості на підприємствах, тому ідентифіковано мету, предмет, завдання, склад об’єктів та суб’єктів, принципів та способів організації внутрішнього аудиту.

Розроблено організаційно-інформаційну модель в частині розрахунків з дебіторами (рис. 1.3), яка містить усі зазначені елементи та сприятиме підвищенню точності, оперативності контролю щодо поточної дебіторської заборгованості на підприємства.

Рис. 1.3. Організаційно-інформаційна модель внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості

Джерело: узагальнено автором

При проведенні внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості аудитор складає робочу програму аудиту, яку пропонується доповнити такими питаннями:

1. Перевірка відображення авансових платежів у системі рахунків.

2. Перевірка виписки рахунків та залежність цієї процедури від відправлення та збереження товарів.

3. Перевірка документів на відвантаження, рахунків-фактур із належною перевіркою їх послідовності.

4. Перевірка недійсних і невикористаних рахунків.

5. Перевірка використання затверджених прейскурантів для виписки рахунків.

6. Перевірка термінів оплати дебіторської заборгованості.

7. Перевірка відповідності кількості відвантажених товарів з кількістю, зазначеною в рахунках-фактурах.

8. Перевірка відповідності аналітичного обліку із синтетичними рахунками.

У результаті перевірки внутрішні аудитори можуть надати рекомендації щодо виявлених порушень, які мають буди виправлені на розсуд власників компанії.

У процесі здійснення внутрішнього аудиту відбувається не тільки детальний контроль за збереженням ресурсів підприємства, але й контроль за якістю управління. Система внутрішнього контролю за станом обліку має тенденцію з часом змінюватися, тому виникає потреба у внутрішньому аудиті. Внутрішній аудит стає одним із основних інструментів підвищення ефективності управління підприємством і може бути запроваджений на підприємствах різних організаційно-правових форм в усіх галузях економіки.

Інвестиції у внутрішній аудит сприяють ефективності роботи підприємства, зниженню собівартості й збільшенню прибутків.

Взаємодія зі службою внутрішнього аудиту підвищує ефективність прийняття рішень управлінським персоналом. Саме внутрішній аудит є тим

об’єктивним джерелом інформації, що допомагає користувачеві такої інформації неупереджено оцінювати якість виконання прийнятих управлінських рішень.

Внутрішній аудит як форма контролю не лише використовує інформацію, але і сам є об’єктивним джерелом інформації для керівництва підприємства та його структурних підрозділів.

Незважаючи на те, що внутрішній аудит є елементом системи внутрішнього контролю підприємства, він оцінює ефективність системи контролю в цілому, тобто виникає зворотній зв’язок, який робить систему внутрішнього контролю стійкою і дозволяє налаштувати її відповідно до змін, що відбуваються.

Належно організована робота внутрішнього аудиту спонукатиме працівників підприємства дотримуватися чинного законодавства та нормативних актів, а також розробленої підприємством політики, планів, внутрішніх правил та процедур, вчасно виявляти та знижувати ризик непередбачених витрат чи втрати репутації підприємством.

Управлінський контроль за розрахунками з покупцями дозволяє ефективно та мобільно віднайти недоліки в процесі реалізації продукції та в процесі розрахунків. І тому для більш детального отримання інформації про стан відносин між покупцем і підприємством виділимо основні завдання контролю розрахунків [3, с. 4]:

– правильність формування доходів від реалізації;

– контроль надходження оплати за продукції, товари, роботи та послуги;

– достовірність відображення в обліку розрахунків з покупцями;

– контроль виконання умов договірних відносин;

– оцінка достовірності розрахунків з покупцями. На основі виділених завдань внутрішньогосподарського контролю розрахунків з покупцями виокремимо об’єкти контролю, які підлягають перевірці дотримання та виконання встановлених цілей, планів та рішень (рис. 1.4).

В цілому об’єкти внутрішньогосподарського контролю розрахунків з покупцями при формуванні результатів від реалізації продукції можна поділити

відповідно двох процесів: ті, які виникли в процесі реалізації (від моменту пошуку покупця і до передачі продукції власнику) та ті, які виникли в процесі розрахунків (від проведення розрахунків і до перевірки матеріалів бухгалтерського контролю в системі обліку).

Рис. 1.4. Об'єкти внутрішньогосподарського контролю за розрахунками з покупцями

Джерело: [3, с. 4]

Методика внутрішньогосподарського контролю об'єктів у відносинах з покупцями підприємства полягає в наступному:

1. Контроль системи пошуку покупців здійснюється з метою контролювання дотримання процесу пошуку. Це може відбуватись з використанням тендерного підходу на основі пошуку на торговельному майданчику, пошуково-рекламних систем за допомогою мережі Інтернет, а також через маркетингові підприємстві, які виступають як посередники між підприємством і покупцем. Основним критерієм відбору покупця є співвідношення витрат на його пошук до ціни на продукцію, з метою отримання максимальних доходів.

2. При формуванні договорів купівлі-продажу здійснюється контроль за законністю, правильністю оформлення, ефективністю і доцільністю їх укладання з іншими суб'єктами господарювання та за відображенням об'єкту договору, як

в натуральному та вартісному вираженні. Контроль договорів здійснюється з метою контролювання умов та строків постачання продукції, якості, кількості та ціни товару, гарантійних зобов'язань, порядку розрахунків в зв'язку зі зміною власника.

3. Наступним об'єктом контролю є форми забезпечення розрахунків, які гарантують повноту і своєчасність розрахунків, є: порука, неустойка, притримання, банківська гарантія, аванс, застава. Кожен інструмент, який використовується для забезпечення повноти і своєчасності розрахунків з покупцями підприємства має вагомий вплив на формування розрахункових відносин. Виділимо два основних – аванс та неустойка, які одночасно, і контролюють розрахунки, і надають впевненості в своєчасній оплаті за відвантажену продукцію та отриманні коштів в повному обсязі навіть при порушенні термінів розрахунків.

4. Документальне оформлення розрахунків з покупцями є підтвердженням існування об'єкта купівлі-продажу та права власності підприємства на його використання.

Контроль за первинними документами необхідний для відображення правдивої інформації про здійснення господарських операцій в регістрах бухгалтерського обліку та підтвердження достовірних даних при розрахункових відносин.

В первинних документах контролюється повнота та правильність заповнення обов'язкових реквізитів відповідно до з п. 2 ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та несанкціоноване та непомітне виправлення записів у документах і регістрах бухгалтерського обліку. Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи.

5. Одним із об'єктів контролю є передача продукції, при якій відбувається зміна власника, яка здійснюється у двох напрямках: коли покупець отримує безпосередньо продукцію у підприємства-виробника; підприємство-виробник

доставляє продукцію до покупця.

Передача продукції включає в себе додаткові витрати, пов’язані з доставкою, вони можуть враховуватись в ціну продукції, або будуть окремо як товарно-транспортні витрати (при умові що доставка буде здійснюватися підприємством-виробником). Коли продукцію покупець забирає самостійно, то сума вартості продукції зазвичай знижується, але це обов’язково повинно бути зазначено в договорі купівлі-продажу.

6. При проведенні розрахунків контроль буде здійснюватися за правильністю оплати за відвантажену продукцію, а також за повнотою її списання. Під час перевірки розрахунків із покупцями встановлюють, чи укладені договори купівлі-продажу продукції та чи правильно вираховуються суми, які належать підприємству за прийняту покупцями продукцію. Перевіряють повноту, точність і своєчасність розрахунків з покупцями за прийнятий ними об’єкт діяльності.

7. Одним із головних об’єктів внутрішньогосподарського контролю розрахунків з покупцями є матеріали бухгалтерського контролю в системі обліку. Такий об’єкт контролю включає в себе: 1) заходи щодо забезпечення безпомилкового відображення господарських операцій відповідно до їх економічної сутності; 2) продуктивність системи документообігу; 3) операційні процедури: опис операцій; встановлення відповідальності осіб, які їх здійснюють; розподіл обов'язків між виконавцями в процесі проведення господарських операцій; запис та контроль за здійсненням господарських операцій; внутрішні перевірки до моменту виконання операцій системою автоматизованого контролю.

Відбувається внутрішньогосподарський контроль з вивчення первісної облікової звітної документації про стан розрахунків з покупцями з метою своєчасності, достовірності та повноти сплати податків, зборів, обов’язкових платежів до бюджету та правильного ведення як бухгалтерського, так і податкового обліку (розрахунок сум податкових платежів, формування фінансової та податкової звітності та ін.).

Висновок до розділу 1

Дебіторська заборгованість виступає важливим об’єктом бухгалтерського обліку, враховуючи її значущість у фінансовому стані підприємства. Організація обліку дебіторської заборгованості є ключовим при формуванні достовірної та об’єктивної фінансової звітності.

Особлива увага приділена організаційним аспектам аудиту дебіторської заборгованості, що дозволяє забезпечити ефективний контроль та надійність фінансової інформації. Аудиторська перевірка дебіторської заборгованості включає в себе оцінку систем внутрішнього контролю, перевірку відповідності бухгалтерського обліку нормативам та стандартам, а також визначення резерву сумнівних боргів.

Розглянуті теоретичні аспекти бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості встановлюють необхідні основи для подальших досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо оптимізації цих процесів на підприємстві. Аналіз цих питань відкриває шлях для покращення управлінських рішень та забезпечення високого рівня фінансової стійкості та прозорості в діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 2
ОРГАНІЗАЦІЙНО МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

2.1. Організація бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості

Організація обліку дебіторської заборгованості передбачає виконання таких завдань, як:

– визначення об’єктів облікової політики дебіторської заборгованості;

– достовірне, своєчасне та повне відображення операції пов’язаних з дебіторською заборгованістю;

– визначення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості;

– вибір методу формування резерву сумнівних боргів;

– складання звітності про стан дебіторської заборгованості тощо.

Організацію обліку дебіторської заборгованості необхідно починати з процедури підготовки якісної облікової політики, яка є важливим моментом в організації обліку на підприємстві

Для удосконалення організаційних засад формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості на підприємстві нами пропонується:

– передбачити та закріпити в наказі про облікову політику перелік класифікаційних ознак та видів на які поділяється дебіторська заборгованість, а саме зазначити критерії віднесення довгострокової заборгованості до складу необоротних активів підприємства та розмежувати різні види поточної дебіторської заборгованості відповідно до сутності здійснюваних операцій;

– для формування резерву сумнівних боргів, обов’язково в наказі про облікову політику необхідно встановити термін проведення інвентаризації дебіторської заборгованості та визначити метод нарахування резерву. З метою

ведення аналітичного обліку суми резерву сумнівних боргів можна виділити такі субрахунки до рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів»: субрахунок 381 «Резерв сумних боргів для поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги» та субрахунок 382 «Резерв сумних боргів для іншої поточної дебіторської заборгованості».

– встановити критерії віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної, сумнівної відповідно до бухгалтерського та податкового законодавства. При цьому доцільно ввести додаткові субрахунки до рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Наприклад, субрахунок 364 «Сумнівна дебіторська заборгованість» та субрахунок 365 «Безнадійна дебіторська заборгованість».

Незалежно від того, виникла заборгованість через несплату поставлених товарів (робіт, послуг) (грошова дебіторська заборгованість) чи у зв'язку з непостачанням проавансованих придбань (товарна дебіторська заборгованість) визначення безнадійної дебіторської заборгованості висвітлено у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та в Податковому кодексі України (ПКУ). Проте ці визначення вони дещо відрізняються одне від одного.

Згідно з п. 4 П(С)БО 10 до безнадійної дебіторської заборгованості зараховують поточну дебіторську заборгованість, щодо якої є впевненість у її неповерненні боржником або за якою сплив строк позовної давності. Згідно з цим визначенням керівництво підприємства вирішує на власний розсуд зараховувати чи не зараховувати до безнадійної поточну дебіторську заборгованість. Заборгованість із терміном позовної давності, що минув, у кожному разі є безнадійною. Проте перш, ніж визнати безнадійною ту чи ту поточну заборгованість, за якою строк позовної давності не сплив, необхідно вивчити боржника і впевнитись у тому, що він її не погасить.

Для того щоб бути впевненим, що боржник не погасить дебіторську заборгованість, підприємству необхідно виконати певну роботу з отриманням повної інформації про боржника (рис. 2.1).

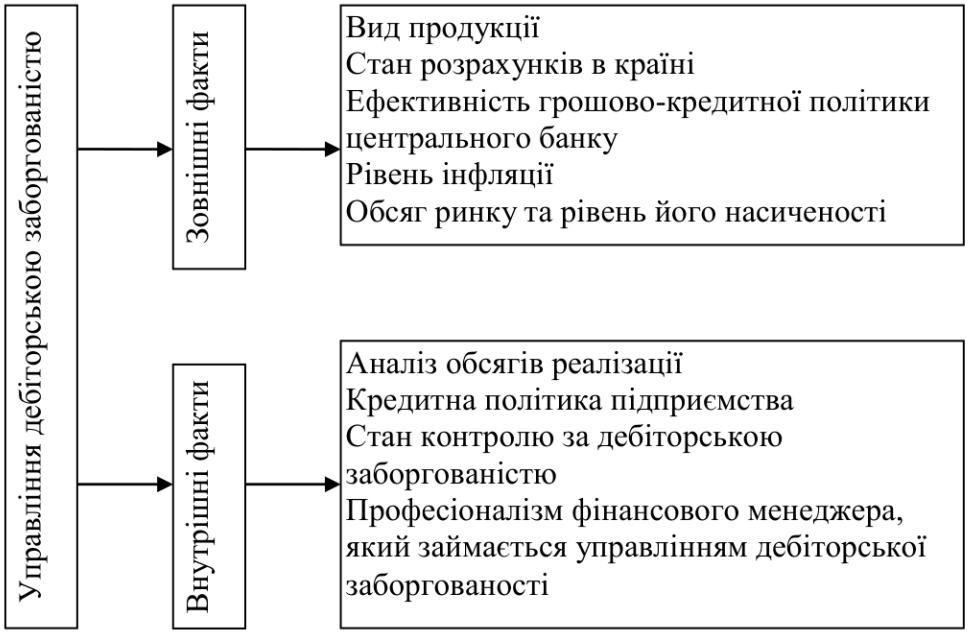

Рис. 2.1. Склад факторів, що визначають розмір дебіторської заборгованості підприємства

Джерело: [109, с. 159]

Згідно з ПКУ до безнадійної зараховують заборгованість, яка відповідає одній з ознак, перелічених у цьому підпункті. Зокрема, це заборгованість:

– із терміном позовної давності, що минув, або банкрутів чи ліквідованих підприємств;

– фізичної чи юридичної особи, яку прострочено та не погашено внаслідок недостатності майна у таких осіб;

– стягнення якої неможливе через форс-мажорні обставини, підтверджені в законодавчому порядку.

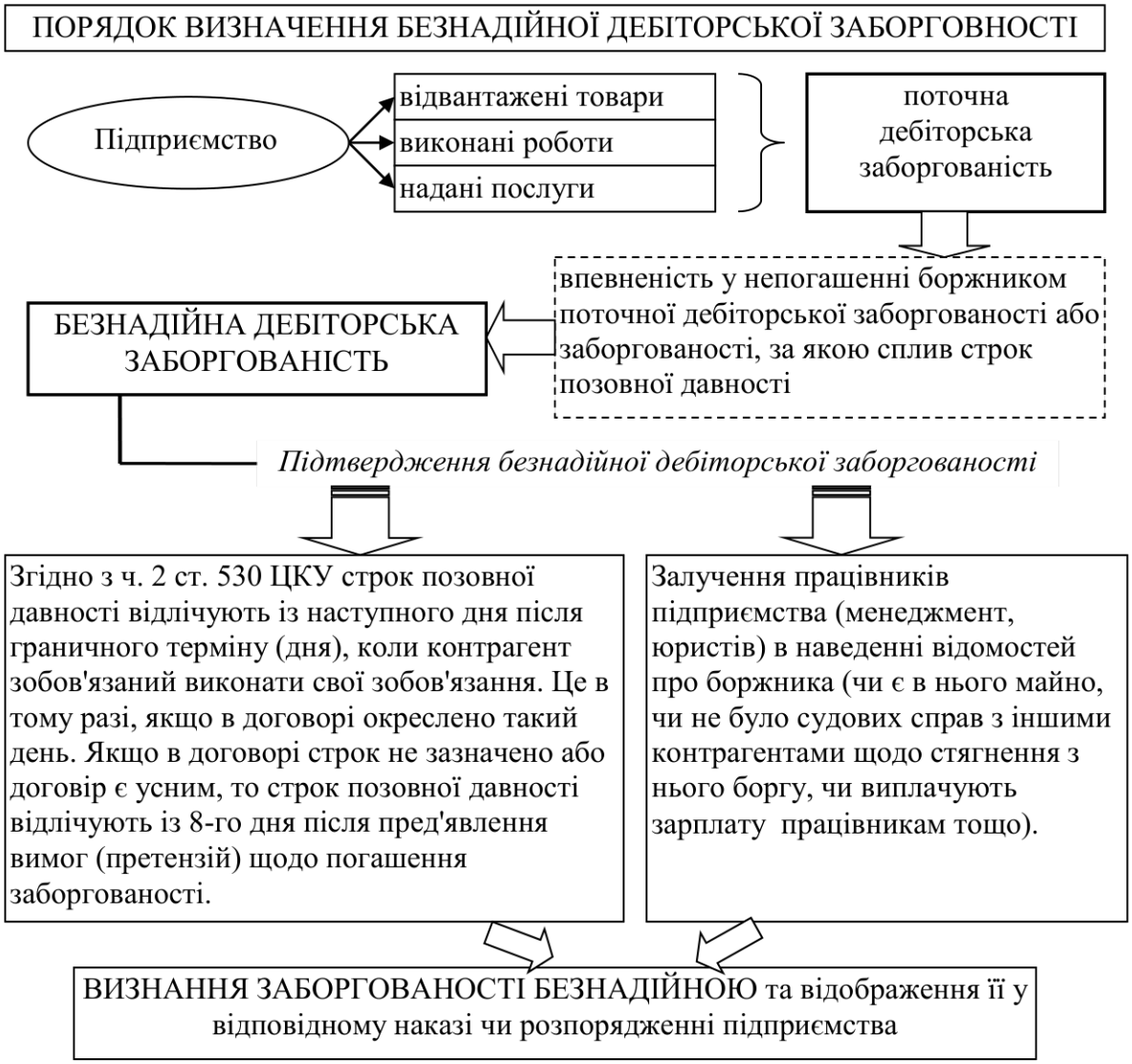

Рис. 2.2. Порядок визначення безнадійної дебіторської заборгованості

Джерело: [109, с. 159]

Коли заборгованість визнають безнадійною, її списують, оскільки вона не відповідає ознакам активу, тобто з’явилася впевненість у втриманні майбутніх економічних вигід (п. 5 П(С)БО 10).

1	Попередня оцінка контрагентів
	Дотримання процедури ретельного відбору потенційних клієнтів для уникнення сумнівних боржників та підвищення якості дебіторської заборгованості
2	Облікове забезпечення
	Повне, достовірне та своєчасне відображення в обліку дебіторської заборгованості та складання звітності з урахуванням даних такого обліку
3	Інформаційне забезпечення обліку дебіторської заборгованості
	Створення та підтримка в актуальному стані форми аналітичного обліку, в якій буде накопичуватися та систематизуватися інформація про дебіторів та дебіторську заборгованість
4	Аналіз дебіторської заборгованості
	Визначення коефіцієнта та періоду оборотності дебіторської заборгованості, а також визначення періоду погашення дебіторської заборгованості
5	Моніторинг дебіторської заборгованості
	Спостереження за дебіторською заборгованістю на всіх етапах її існування та контроль за своєчасністю її погашення
6	Рейтингова оцінка дебіторів
	Створення рейтингової оцінки дебіторів на базі форми аналітичного обліку для віднесення їх до відповідної групи у порядку збільшення рівня довіри
7	Співробітництво з клієнтами на умовах товарного кредиту
	Укладення договорів купівлі-продажу з можливістю відстрочення або розстрочки платежу, надання знижок при достроковій оплаті або нарахування відсотків за кожен день кредиту/прострочення
8	Знижки при попередній оплаті
	Надання знижок при здійсненні контрагентами попередньої оплати за продукцію, товари, роботи та послуги
9	Рефінансування дебіторської заборгованості
	Застосування політики рефінансування дебіторської заборгованості, наприклад, здійснення факторингових операцій з метою прискорення повернення коштів
10	Формування резерву сумнівних боргів
	Створення резерву сумнівних боргів з урахуванням платоспроможності певних дебіторів та загальної суми дебіторської заборгованості на кінець року

Рис. 2.3. Створення резерву сумнівних боргів з урахуванням платоспроможності певних дебіторів та загальної суми заборгованості на кінець року.

Джерело: узагальнено автором

Безнадійну дебіторську заборгованість списують з одночасним зменшенням резерву сумнівних боргів проводкою Д-т 38 К-т 34, 36, 37. А якщо

резерву недостатньо чи під заборгованість, яку списують, його не створювали (у разі використання методу індивідуального резервування), то заборгованість зараховують до інших операційних витрат, таких як Д-т 944 К-т 34, 36, 37 (п. 11 П(С)БО 10). Крім того, заборгованість відображають поза балансом на субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість». Водночас таку суму враховують поза балансом не менше трьох років із дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника. Обліковий процес дебіторської заборгованості, складається з трьох етапів:

– первинного – спостереження за дебіторською заборгованістю, її визнання, вимірювання та фіксація в документах;

– поточного – обробка, реєстрація і запис даних первинного обліку (документів) в облікові регістри, їх групування;

– підсумкового (узагальнюючого) – сукупність операцій з формування показників, які відображають результати господарської діяльності підприємства за певний період, складання фінансової звітності.

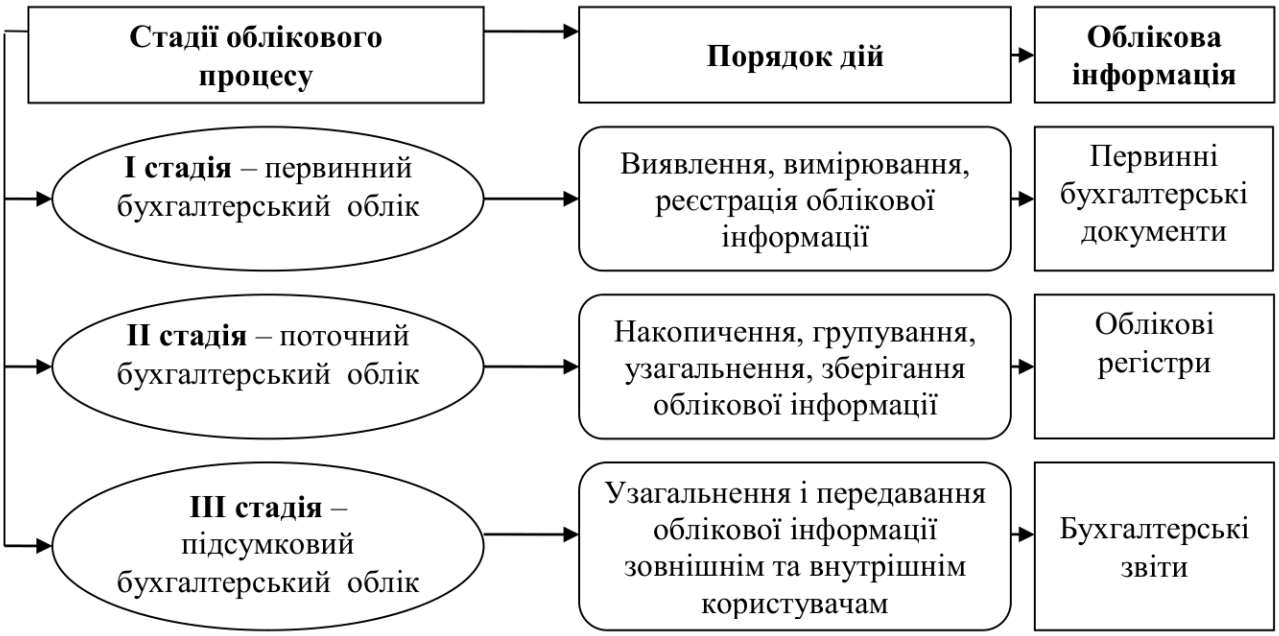

Рис. 2.4. Формування облікової інформації в документах за стадіями облікового процесу

Джерело: узагальнено автором

Основою забезпечення успішної діяльності підприємства є чіткий

механізм обліку господарських процесів у тому числі в частині бухгалтерського обліку, який включає в себе не тільки фіксування господарських операцій, але й етапи обігу документів, у яких вони зафіксовані. Етапи документообігу на вітчизняних підприємствах:

– складання і оформлення документів – складаються первинні документи у місцях виникнення господарської операції або оформлюються документи, прийняті від контрагентів через пошту;

– прийняття документа бухгалтерією – складені і оформлені за певними правилами документи передаються до бухгалтерії;

– рух документів відділами і робочими місцями до бухгалтерії, їх обробка і використання для бухгалтерських записів – робиться обробка і аналіз документів, проводяться певні бухгалтерські помітки та записи, реєструються факти здійснення господарських операцій у відповідних регістрах;

– передача документів на засоби обчислювальної техніки – якщо документи були прийняті на паперовому носії, то дані з них заносяться до комп'ютерної програми;

– передача документів до архіву – після закінчення звітного року (операційного циклу) документи передаються на зберігання до архіву підприємства.

Бухгалтерські записи формуються в момент переходу права власності на товари (роботи, послуги), підставою для здійснення яких є первинні документи. Первинні джерела інформаційного забезпечення обліку поточної дебіторської заборгованості на підприємствах це: рахунки-фактури, акти приймання-передачі виконаних робіт, наданих послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні та ін [76].

Для погашення дебіторської заборгованості або її забезпечення використовують виписку банку, прибутковий касовий ордер, короткостроковий вексель, розрахунки за бартерним контрактом. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

Первинні документи і облікові регістри, які пройшли обробку, бухгалтерські звіти і баланси до передачі їх в архів підприємства зберігають в бухгалтерії господарства в закритих шафах.

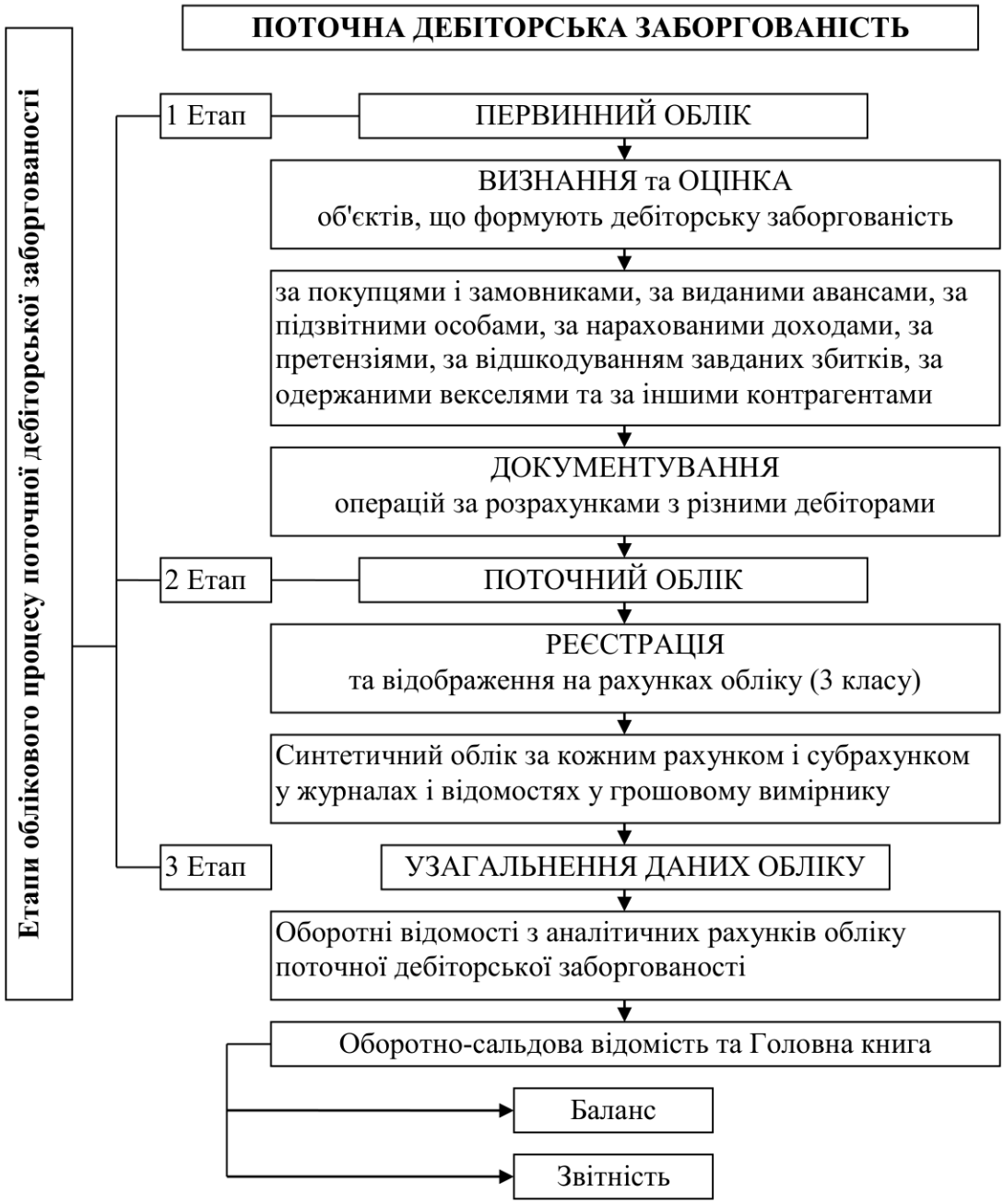

Рис. 2.5. Етапи організації обліку поточної дебіторської заборгованості підприємства

Джерело: [39, с. 104]

Первинні документи: облікові регістри, бухгалтерські звіти і баланси передаються в архів. Передачу їх в архів оформляє, забезпечує головний бухгалтер. В архіві документи зберігаються на полицях в хронологічному

порядку.

При виявленні порушень та розбіжностей при розрахунках з дебіторами на підприємствах слід застосовувати відповідні документи:

– комерційний акт – складають представники транспортної організації з метою виявлення обставин, які можуть бути підставою для встановлення вини за порушення договору перевезення вантажів і покладання матеріальної відповідальності на працівників транспорту, відправників та одержувачів вантажів;

– претензія – вимога щодо добровільного усунення порушень законодавства. Вона направляється рекомендованим або цінним листом, може бути вручена під розписку;

– претензійний лист, що обґрунтовує вимоги однієї організації до іншої стосовно порушення договірних зобов'язань;

– позовна заява – документ, який передається до арбітражу або суду з проханням про стягнення з відповідача в примусовому порядку претензійних сум або будь-якого майна.

Порядок документообігу на підприємствах залежить від характеру й особливостей господарських операцій та їх облікового оформлення, а також від структури підприємства і його облікового апарату. Цей порядок розробляє бухгалтерська служба підприємства і затверджує керівник підприємства при визначенні облікової політики підприємства. Розроблений графік документообігу має відповідати дійсності та повністю інформувати про порядок обробки інформації, що зазначена в первинних документах.

Сформований графік документообігу можна вважати початком обліку в системі інформаційного забезпечення обліку дебіторської заборгованості. Слід зазначити, що відсутність графіку документообігу, а особливо графіку тих первинних документів які обліковують дебіторську заборгованість, призводить до виникнення проблем, пов'язаних з плануванням роботи, визначенням причин збоїв основних господарських процесів, визначенням відповідальних осіб, незадоволенням працівників оцінкою їхньої роботи.

Таким чином, первинний облік дебіторської заборгованості на підприємствах необхідно вести згідно вимог чинного законодавства та з урахуванням специфіки ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

На вітчизняних підприємствах необхідно більш детально регламентувати методику обліку поточної дебіторської заборгованості шляхом виділення окремою складовою наказу про облікову політику підприємства. Особлива увага повинна бути приділена своєчасному відображенню сум поточної дебіторської заборгованості в інформаційній системі підприємства, що буде забезпечено розробкою графіка документообігу, із використанням якого буде формуватися обліково-аналітична інформація про розміри поточної дебіторської заборгованості, що в подальшому буде використано для прийняття управлінських рішень щодо скорочення її обсягів та своєчасності погашення.

Рейтингова шкала оцінювання параметрів надійності дебіторів, критерії рейтингового оцінювання дебіторів та рекомендації стосовно подальшої співпраці з ними за його результатами, а також приклад проведення рейтингової оцінки дебіторів за параметрами надійності представлені в п. 2.2.

Наведені елементи облікової політики повинні обов’язково знаходити своє відображення в Наказі про облікову політику підприємства і зазначенням обраних альтернативних варіантів за відповідними розрізами.

Підприємство обирає та розробляє власну облікову політику з урахуванням специфіки діяльності та фінансового стану підприємства. Нині облікова політика – це важливий елемент системи бухгалтерського обліку, включаючи облік заборгованості за розрахунками з дебіторами. Комплексна облікова політика щодо дебіторської заборгованості виступає основою ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства [28].

Отже, облікова політика підприємства є важливим інструментом організації бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Вдало, попередньо глибоко проаналізована комбінація можливих варіантів облікової політики дає змогу підприємству ефективно здійснювати господарську діяльність як у сфері обліку, ефективного контролю та управління дебіторською заборгованістю, її

своєчасного погашення дебіторами так і підприємства загалом.

2.2. Особливості відображення в бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості

Методологічні засади відображення в обліку інформації про дебіторську заборгованість регламентовано П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», але при цьому слід ураховувати й норми інших П(С)БО (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Порівняння відображення інформації про дебіторську заборгованість за національними та міжнародними стандартами

Національні стандарти обліку	Міжнародні стандарти обліку
П(С)БО 14 «Оренда» – дебіторська заборгованість за орендними операціями	МСБО 1 «Подання фінансової звітності» – відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності
П(С)БО 17 «Податок на прибуток» – дебіторська заборгованість із поточного податку на прибуток	МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» – вимоги до розкриття у звітності інформації про дебіторську заборгованість
П(С)БО 18 «Будівельні контракти» – дебіторська заборгованість за будівельними контрактами	МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання й оцінка» – визнання та облік дебіторської заборгованості як фінансового інструменту та припинення її визнання активом
П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» – дебіторська заборгованість в іноземній валюті	МСБО 16 «Основні засоби» – визнання короткострокової дебіторської заборгованості без оголошеної ставки відсотка
П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін» – дебіторська заборгованість пов'язаних осіб	МСБО 18 «Дохід» – дисконтування майбутніх грошових надходжень і застосування ефективної ставки відсотка під час оцінки довгострокової торговельної дебіторської заборгованості

Джерело: [14, с. 105]

У бухгалтерському обліку датою реалізації продукції, товарів (робіт і послуг) вважається дата відвантаження (передавання) продукції, товарів (підписання документів про виконані роботи, надані послуги). Погашається ця заборгованість за випискою банку з доданими документами, інкасо та векселів.

Заборгованість покупців і замовників слід розглядати у двох випадках: коли першою умовою є відвантаження продукції та при умові передоплати.

В таблиці 2.2 розглянемо аудит розрахунків з покупцями та замовниками, коли першою умовою є відвантаження продукції.

Усі розрахунки, що здійснюються на підставі укладених договорів, відносяться до розрахунків з комерційних операцій (угод), в результаті яких партнери очікують одержати прибуток.

Таблиця 2.2

Облік розрахунків з покупцями, коли першою подією є відвантаження продукції

№ п/п	Зміст господарської операції	За даними обліку		
		Дт	Кт	Сума, грн
1	Відвантажено продукцію покупцеві та списано її з балансу за собівартістю	901	27	8000
2	Відображено виручку від реалізації продукції (в тому числі ПДВ) за реалізаційними цінами	36	701	12000
3	Відображено податок на додану вартість	701	641	2000
4	Погашено заборгованість покупцем	311	36	12000

Джерело: узагальнено автором

Крім цих розрахунків, здійснюються операції некомерційного характеру без укладання договорів, на які не поширюється дія строків позовної давності.

Дебіторська заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи та надані послуги може бути забезпечена векселями одержаними.

Таблиця 2.3

Облік розрахунків з покупцями і замовниками при передоплаті

№ п/п	Зміст господарської операції	За даними обліку		
		Дт	Кт	Сума, грн
1	Надійшла передоплата від покупця на рахунок підприємства	311	681	6000
2	Нараховано податкове зобов’язання з ПДВ	643	641	1000
3	Списується по собівартості відвантажена покупцеві продукція	901	27	4000
4	Відображено дохід від реалізації продукції	36	701	6000
5	Зменшено виручку на суму ПДВ	701	643	1000
6	Закрито рахунки розрахунків	681	36	6000

Джерело: узагальнено автором

Порядок обліку експортних операцій на підприємстві залежить від умов зовнішньоекономічних договорів, в яких визначаються умови поставок товарів чи надання послуг, форми розрахунків та ін.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) – матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їхніх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Обов’язковими реквізитами зовнішньо-економічного договору мають бути такі: назва, номер договору, дата і місце його складання; преамбула, що містить відомості про сторони договору; предмет договору; кількість та якість товарів; базисні умови поставки товарів; ціна та загальна вартість договору; умови платежів; умови приймання-здавання товару; упаковка та маркування; форс-мажорні обставини; санкції та рекламації; урегулювання спорів у судовому порядку; місцезнаходження, поштові та платіжні реквізити сторін. У разі необхідності за домовленістю сторін у договір можуть також включатися додаткові умови. Основними завданнями обліку експортних операцій є: формування достовірної інформації про реалізацію експортованих товарів, своєчасне виявлення і правильне визначення експортних операцій, формування достовірної інформації про стан розрахунків з іноземними покупцями і посередниками, формування достовірної інформації про курсові різниці.

Як і всі інші операції в бухгалтерському обліку, розрахунки з іноземними покупцями та замовниками мають бути документально підтвердженими. Лише за умови наявності відповідного документального супроводу експортно-імпортних операцій є можливість пред’явлення претензій на попереднє відшкодування своїх прав як у Господарському суді України, так і в міжнародних інстанціях. Структурно-логічну схему документів обліку розрахунків з іноземними покупцями наведено на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Структурно-логічна схема документів обліку розрахунків з іноземними покупцями

Джерело: [100, с. 14]

Після переходу права власності від продавця до покупця в бухгалтерському обліку визнається дохід. Визнання доходу від реалізації іноземним покупцям та замовникам має специфічні особливості. Відповідно до П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів», операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції [35].

У разі здійснення покупцем передоплати дохід від реалізації визначається за валютним курсом на дату отримання передоплати в іноземній валюті. У разі отримання часткової передоплати дохід визначається за курсом на дату передоплати в частині передоплати та за курсом на дату відвантаження на залишкову суму. Базою оподаткування ПДВ під час експорту товарів, робіт, послуг є договірна (контрактна) вартість. Продаж товарів на експорт, відповідно до ст. 195 Податкового кодексу України, оподатковується ПДВ за нульовою ставкою. Використання нульової ставки ПДВ відбувається за умови фактичного вивозу товарів за межі митної території України [44]. Товари вважаються

вивезеними за межі митної території України, якщо їх вивіз засвідчений належним чином оформленою вантажною митною декларацією.

Реалізація товарів, робіт, послуг іноземним покупцям та замовникам передбачає перетин митних кордонів, а отже, сплату мита і митних зборів. Базою для нарахування мита і митних зборів на товари та інші предмети, що підлягають обкладенню митом, є митна вартість товару [114]. Під час сплати мита продавцем у бухгалтерському обліку сума мита відноситься на витрати на збут.

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на початок дня, дати здійснення операції. Підприємство може операції з безготівкових розрахунків в іноземній валюті відображати у валюті звітності у сумі, визначеній у документах банку, з урахуванням особливостей застосування банком валютного курсу на дату здійснення операції, якщо це не суперечить вимогам податкового і митного законодавства в частині застосування валютного курсу. Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, одержана від інших осіб у рахунок платежів для поставлення готової продукції, інших активів, виконання робіт і послуг, під час включення до складу доходу звітного періоду перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на початок дня дати одержання авансу. У разі одержання від покупця авансових платежів в іноземній валюті частинами та відвантаження частинами покупцеві немонетарних активів (робіт, послуг) дохід від реалізації активів визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів виходячи з послідовності одержання авансових платежів.

Отже, Інструкцією про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку розрахунки із замовниками передбачено фіксувати з використанням субрахунків 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» і 362 «Розрахунки з іноземними покупцями». Така уніфікація застосування субрахунків не дозволяє деталізувати перелік дебіторів, що значно обтяжує відстеження можливості виникнення сумнівної дебіторської заборгованості, а також перетворення її в безнадійну.

Підтримуємо думку Неживенко А.П. [70], Кияшко О.М. [48], які пропонують доповнити субрахунки рахунка 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» субрахунками 364 «Розрахунки з вітчизняними замовниками» і 365 «Розрахунки з іноземними замовниками» з відповідним корегуванням характеристик субрахунків 361 і 362 Інструкції про застосування плану рахунків. Ця пропозиція викликана різницею у тлумаченні понять покупець і замовник.

Далі наведено визначення поняття «замовник» з нормативних документів. Більшість з них розкриває суть даного поняття, як юридичні і фізичні особи різних галузей економіки, які замовляють готову продукцію, роботи і послуги. Ці замовлення не стосуються придбання товарів покупцями на підприємствах.

Таблиця 2.4

Доповнення до рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»

План рахунків № 291		**Субрахунки 1–го порядку**	
Код рахунку	**Назва субрахунку**	**Код Субрахунку**	**Назва субрахунку**
36	Розрахунки з покупцями і замовниками	361	Розрахунки з вітчизняними покупцями
		362	Розрахунки з іноземними покупцями
		363	Розрахунки з ПФГ
		364	Розрахунки за гарантійним забезпеченням
		365	**Розрахунки з вітчизняними замовниками**
		366	**Розрахунки з іноземними замовниками**

Джерело: [48, 70]

Первинні документи з обліку дебіторської заборгованості відображені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Первинні документи з обліку дебіторської заборгованості

Довгострокова дебіторська заборгованість	**Поточна дебіторська заборгованість**	
	Вітчизняні контрагенти	**Іноземні контрагенти**
Виникнення дебіторської заборгованості		
Договір оренди Акт приймання - передачі Рахунок фактура Платіжне доручення	Накладна Рахунок фактура Товарно – транспортна накладна (ТТН) Рахунок Податкова накладна	Комерційні документи (рахунок фактура, invoice
		Транспортні накладні (CMR-залізничні накладні, авіа накладні, коносамент, товарно–транспортні накладні
		Платіжні документи на перерахування платежів до митниці

Акт наданих послуг	Акт виконаних робіт, наданих послуг	
Договір безвідсоткової позики	Видатковий касовий ордер	
Погашення дебіторської заборгованості або її забезпечення		
Виписка банку	Виписка банку	Виписка банку
Прибутковий касовий ордер	Прибутковий касовий ордер	
Довгостроковий вексель	Короткостроковий вексель	
Розрахунки по бартерному контракту		
- рахунок – фактура, накладна		

Джерело: узагальнено автором

Рух первинних документів, як складових організації фінансового обліку дебіторської заборгованості, необхідно регулювати шляхом створення графіку документообороту.

З метою відображення реальної суми поточної дебіторської заборгованості, пов’язаної з реалізацією, створюється резерв сумнівних боргів. Його розмір визначається виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської заборгованості. Резерв сумнівних боргів обліковують на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». За кредитом рахунку 38 відображують створення резерву в кореспонденції з рахунком 94 «Інші витрати операційної діяльності».

У дебет рахунку відносять списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок створеного резерву. Отже, по безнадійному боргу продавець має право на зменшення суми податкового зобов’язання, що відображається в податковій декларації. При цьому слід враховувати, що так робити не можна, якщо хоч одна із сторін не є платником ПДВ.

Суму списаної дебіторської заборгованості обліковують за дебетом забалансового субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у разі зміни майнового становища боржника. Дебіторська заборгованість списується за кредитом субрахунку 071 після надходження суми в порядку відшкодування, або у зв’язку з закінченням строку обліку такої заборгованості, з одночасними записами за дебетом рахунків 30 «Каса», 31

«Рахунки в банках» чи інших рахунків обліку активів і кредитом субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів». Первинними документами для обліку резерву сумнівних боргів є довідки та розрахунки бухгалтерії.

Дебіторська заборгованість, за якою термін позовної давності закінчився, списуються за кожним зобов'язанням на підставі даних проведеної інвентаризації, письмового обґрунтування і наказу керівника підприємства і відноситься на рахунок резерву сумнівних боргів, якщо такий був створений на підприємстві. Погашення розрахунків за авансами відбувається на підставі таких документів, як: накладні, рахунки-фактури, акти на виготовлення робіт і наданих послуг, товарно-транспортних накладних та інших документів, що підтверджують фактичне виконання робіт, надання послуг та прийняття товарів.

Аналітичний облік за рахунком 38 «Резерв сумнівних боргів» ведеться у відомості 8 с.-г. у розрізі боржників і за термінами непогашення дебіторської заборгованості. Записи по виданих авансах роблять в журналі - ордері №8 с.-г., а аналітичний облік ведуть за окремими підприємствами – одержувачами в розрізі кожного виданого авансу.

Визначення резерву сумнівних боргів немає у стандартах, проте спираючись на визначення сумнівного боргу, «сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником» (абз. 7 п. 4 П(С)БО 10), можна стверджувати, що сума резерву сумнівних боргів відображає ступінь невпевненості в погашенні боргів окремих дебіторів. З часом сумнівна заборгованість може трансформуватися в безнадійну, «щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності» (абз. 2 п. 4 П(С)БО 10), що відображено на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Списання безнадійної дебіторської заборгованості

Можливі ситуації, коли дебіторська заборгованість визнається безнадійною й без попереднього нарахування резерву сумнівних боргів, у силу того, що резерв формується лише на грошову форму заборгованості, а не авансові платежі. Крім того, можуть виникнути непередбачені обстави, які не враховані при створенні резерву.

Формування суми дебіторської заборгованості за чистою реалізаційною вартістю та збільшення суми інших операційних витрат відображено на рисунку. Таким чином, якщо дебіторська заборгованість визнається активом одночасно з доходом від реалізації товарів, робіт, послуг, сума її достовірно визначена, в бухгалтерському обліку згідно з Планом рахунків та Інструкцією до нього. Порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості підприємства відображено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Приклад списання безнадійної дебіторської заборгованості

1	Списано безнадійну дебіторську заборгованість за рахунок резерву сумнівних боргів	38	361	90000
2	Списано безнадійну дебіторську заборгованість, непокриту резервом сумнівних боргів	944	361	30000
3	Відображено безнадійну дебіторську заборгованість на позабалансовому рахунку	071	–	120000
4	Списано безнадійну дебіторську заборгованість з позабалансового рахунку	–	071	120000

Джерело: [42, с. 198]

Факт списання дебіторської заборгованості як безнадійної є результатом визнання факту неможливості для підприємства в майбутньому отримати економічні вигоди, така заборгованість втратила корисність і не вважається активом. Облік операції з обліку резерву сумнівних боргів наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Облік резерву сумнівних боргів

№ п/п	Зміст господарської операції	За даними обліку		
		Дт	Кт	Сума, грн
1	2	3	4	5
1	Створено резерв сумнівних боргів	944	38	3500
2	Списана безнадійна заборгованість за авансом, перерахований постачальнику	944	371	2000
3	Відображена на забалансовому рахунку сума списаної заборгованості	071	-	2000
4	Списана безнадійна заборгованість за товари, відвантажені покупцеві (у межах створеного резерву сумнівних боргів)	38	361	3500
5	Списана на витрати періоду безнадійна заборгованість за товари відвантажені покупцеві, у сумі перевищення над резервом сумнівних боргів	944	361	200
6	Відображена сума списаної заборгованості на забалансовому рахунку	071	-	3700
7	Відшкодована частково покупцем сума списаної заборгованості і відображено дохід	311	716	1000
8	Списана із забалансового рахунку сума відшкодованої заборгованості	-	071	100

Джерело: узагальнено автором

Порівняльний аналіз критеріїв щодо визнання безнадійної дебіторської заборгованості у нормах ПКУ наведено в Додатку И.

Для того, щоб списати безнадійну заборгованість на підприємстві необхідно правильно документально оформити дану операцію. Сьогодні законодавством України не передбачена конкретна форма такого рішення. Тому пропонується форма, яка забезпечила б повне документальне оформлення списання безнадійної заборгованості.

Для такої форми були б доречні такі обов'язкові реквізити: повна назва підприємства-дебітора із зазначенням його ідентифікаційного та індивідуального податкового коду, дати і причини виникнення заборгованості; повний перелік первинних документів, що підтверджують даний факт; дата

прийняття рішення з обов'язковим зазначенням того, що ця заборгованість повинна обліковуватись не менше трьох років поза балансом (а можна і більше) з часу такого списання для нагляду за можливістю її справляння у випадку зміни майнового стану дебітора; сума заборгованості; підпис керівника і головного бухгалтера; печатка підприємства, установи. Тобто форма мала б вигляд, наведений на рис. 2.8.

Назва підприємства-дебітора	Ідентифікаційний код. Індивідуальний податковий код	Дата та причина виникнення заборгованості	Перелік первинних документів	Дата прийняття рішення	Сума
1	2	3	4	5	
ТОВ «Добробут»	34849944	12.2010 Розрахунки за претензіями	Виставлена претензія	05.2016	5 740,90
Керівник підприємства (підпис) (ПІБ) Головний бухгалтер (підпис) (ПІБ) М. П.					

Рис. 2.8. Рішення про списання безнадійної дебіторської заборгованості

Джерело: [42, с. 198]

Класифікація дебіторської заборгованості в національній практиці висвітлюється за різними класифікаційними групами, а за міжнародними стандартами – за основними ознаками. Однією із спільних рис національних і міжнародних стандартів обліку є визнання дебіторської заборгованості активом за умови, що існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід та її сума бути достовірно визначена.

В українській практиці обліку величина резерву сумнівних боргів визначається із застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості або застосування коефіцієнта сумнівності. У міжнародній практиці обліку, крім зазначених методів, визначається ще й у відсотковому відношенні від доходу за можливого розподілу дебіторів на декілька груп.

Спільним є відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності підприємства, але відображення у примітках до фінансової звітності

різниться. Різниця в тому, що за національними стандартами розкривається склад та суми дебіторської заборгованості, а за міжнародними стандартами не передбачається відображення даної заборгованості у примітках.

2.3. Організація проведення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві

Виходячи із загального формування внутрішньогосподарського контролю в системі розрахунків з покупцями та, відповідно, до роботи служби внутрішнього контролю на підприємстві можна застосувати наступні його види:

– передбачений контроль, який здійснюється відповідно до Положення про внутрішньогосподарський контроль на підприємстві, в якому розробляється і затверджується графік проведення контролю та дозволяє встановити розбіжності між даними обліку відносин з покупцями;

Проблеми теорії і методології бухгалтерського обліку і контролю:

– непередбачений контроль, який виникає внаслідок виникнення певних обставин на підприємстві (скарг, заяв та ін.) та проводиться з метою підтвердження даних наведених у відомостях по розрахунках з покупцями;

– суцільний контроль, при якому проводиться оцінка всіх розрахунків з покупцями в цілому, що, звісно, дає широку інформацію, але він є досить трудомістким;

– вибірковий (цільовий) контроль, при якому оцінюється один покупець чи група покупців за певним критерієм і полягає в одержанні інформації про стан справ з покупцями;

– документальний, здійснюється з метою забезпечення підтвердження достовірності господарської операції по розрахунках з покупцями в первинних документах, регістрах та звітності, в яких вона знайшла відображення в бухгалтерському обліку;

– фактичний контроль дає можливість співставити показники, що характеризують стан розрахунків з покупцями на певний момент та полягає в установленні дійсного реального стану розрахунків з покупцями.

Для проведення внутрішньогосподарського контролю використовуються конкретні спеціалізовані методичні прийоми, за допомогою яких контроль втручається в господарську діяльність підприємства, детально розкриває їх ділянки, стадії і процеси. Врахувавши виділені загальні методичні прийоми контролю в працях науковців, нами виділено прийоми для розкриття об'єктів внутрішньогосподарського контролю розрахунків з покупцями (рис. 2.9).

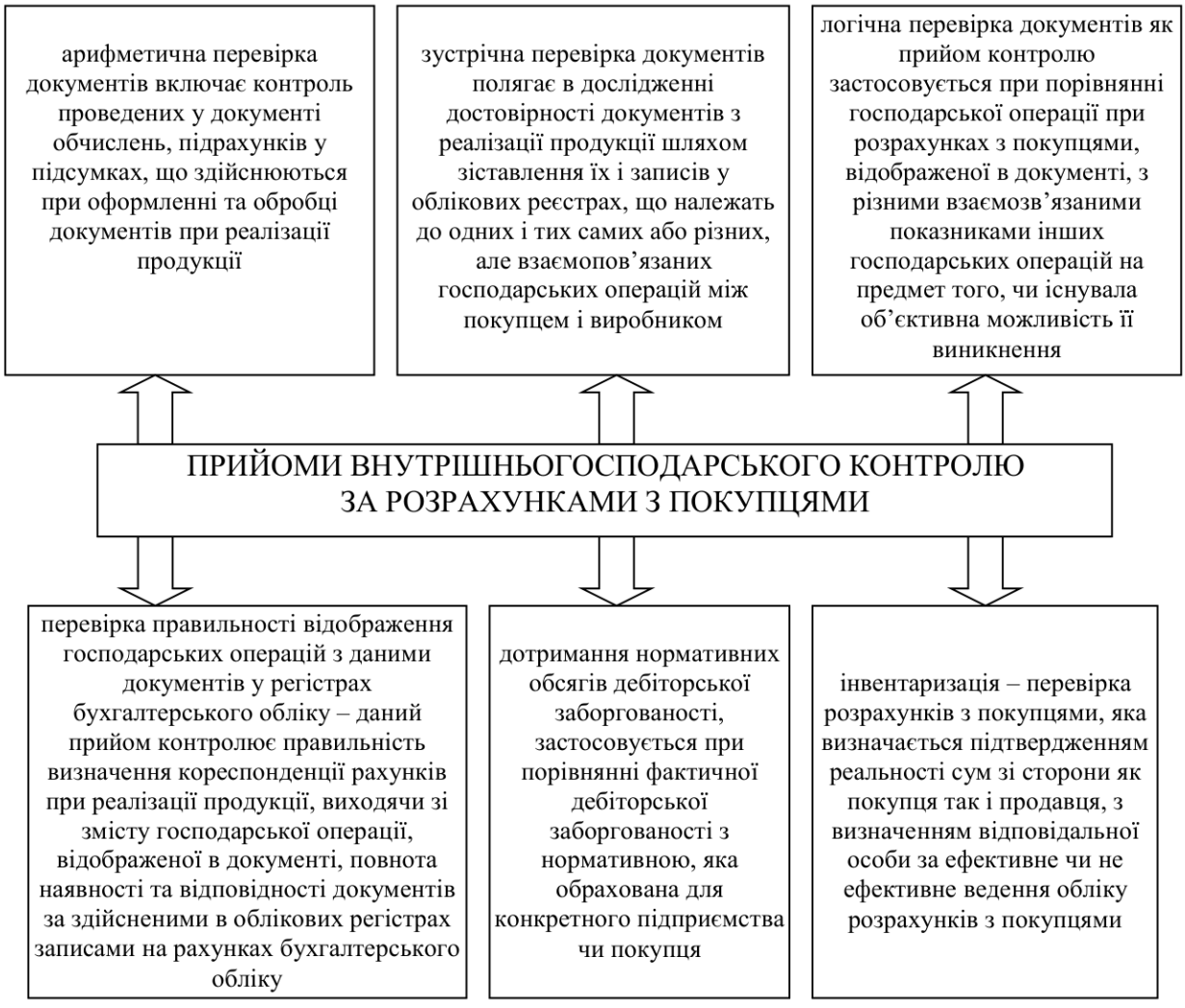

Рис. 2.9. Прийоми внутрішньогосподарського контролю за розрахунками з покупцями

Джерело: узагальнено автором

За результатами контролю формується системне бачення власником

підприємства проблемних областей, що дозволяє оцінити поточний стан і тенденції розвитку комерційної, виробничої та фінансової складових діяльності підприємства, визначити слабкі місця в управлінні розрахунками з покупцями, виділити проблеми, з'ясувати причини і джерела їх виникнення, встановити пріоритети в роботі з проблемами у відносинах між покупцями і підприємством, оцінити можливі варіанти розв'язання цих проблем з прогнозом можливих результатів, виробити попередні рекомендації з розробки стратегії розвитку розрахунків з покупцями підприємства на середньострокову або довгострокову перспективу. Отримані результати кожного з прийомів внутрішньогосподарського контролю між собою зіставляються і узагальнюються та свідчать про реалізацію цілей – встановлення достовірності, відповідності, точності та законності при розрахунках з покупцями.

Найважливішими напрямами внутрішньогосподарського контролю є: 1) оцінювання рівня дебіторської заборгованості підприємства; 2) контроль за повнотою перерахованих коштів за реалізовану продукцію; 3) інвентаризація яка виступає оцінкою достовірності розрахунків з покупцями.

Для оцінювання рівня дебіторської заборгованості потрібно мати показники нормативної і фактичної дебіторської заборгованості. Механізм контролю рівня дебіторської заборгованості на основі порівняння фактичної і нормативної дебіторської заборгованості наведено на рисунку 2.10.

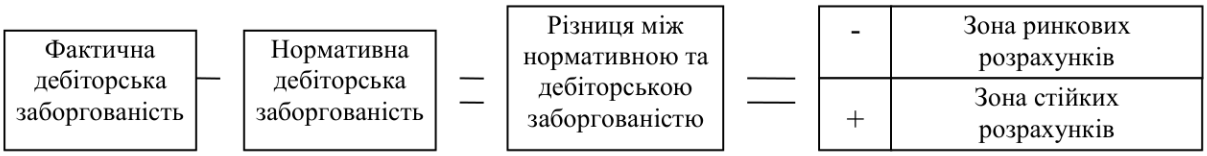

Рис. 2.10. Механізм контролю рівня дебіторської заборгованості

Головним завданням даного механізму є визначення різниці між величиною фактичної і нормативної дебіторської заборгованості та прийняття ефективних управлінських рішень щодо запровадження заходів для оптимізації рівня заборгованості підприємства у відносинах з покупцями. За результатом порівняння зазначених заборгованостей може виникати три ситуації:

– нормативна дебіторська заборгованість більша фактичної – свідчить про ефективне ведення розрахунків з покупцями та використання системи внутрішньогосподарського контролю при реалізації продукції підприємства;

– фактична дебіторська заборгованість перевищує нормативну – свідчить про наявність порушень договірних відносин і низьку ефективність побудованої системи внутрішньогосподарського контролю. Це може призвести до відволікання грошових коштів з обороту підприємства і втрати їх взагалі;

– відповідність нормативної і фактичної дебіторської заборгованості – свідчить що відносини розвиваються відповідно до передбаченого сценарію розвитку і наявних положень договорів. Проте, сама наявність дебіторської заборгованості свідчить про те, що у підприємства є можливі резерви поліпшення стану розрахунків.

Контроль за повнотою перерахованих коштів за реалізовану продукцію здійснюється з метою отримання своєчасно та в повному обсязі грошових коштів. Для цього порівнюються показники нарахованої і оплаченої заборгованості протягом звітного періоду. Контроль за повнотою перерахованих коштів дає можливість мінімізувати дебіторську заборгованість і забезпечити своєчасне надходження грошей на рахунки підприємства та можливість їх використання в подальшій діяльності.

Отже, метою аудиту розрахунків з дебіторами є встановлення повноти, достовірності та своєчасності відображення даних у первинній документації підприємства, облікових регістрах і звітності. Аудит передбачає здійснення перевірки за дотриманням планових показників; налагодження системи спостереження за строками оплати платежів; аудит за виконанням договірних відносин з боку як контрагентів, так і персоналу; виявлення резервів зростання платоспроможності підприємства та аудит за результатами виконання оптимізаційних управлінських рішень.

Дослідивши погляди науковців та практиків, можна виділити такі основні завдання аудиту дебіторської заборгованості (рис. 2.11).

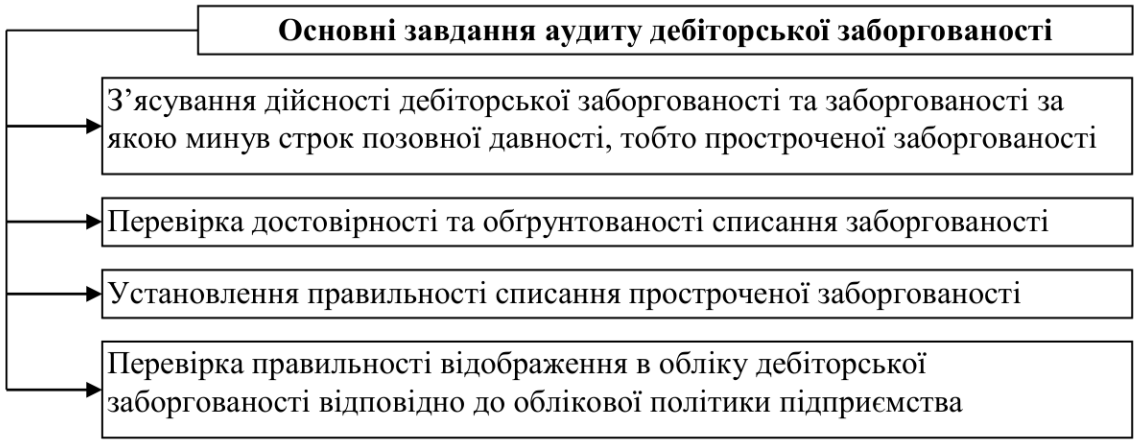

Рис. 2.11. Основні завдання аудиту дебіторської заборгованості

Джерело: узагальнено автором

На підготовчому етапі аудиту дебіторської заборгованості, коли укладається договір з аудиторською фірмою або з аудитором, замовник надає згоду на те, що він надасть всі необхідні документи для проведення перевірки, у тому числі й загальні дані щодо реалізації продукції та дебіторської заборгованості; перелік видів продукції, яка реалізується; кількість та адреси дебіторів; обсяг реалізації та виставлених рахунків. Однак у процесі здійснення аудиту з якихось обставин замовник іноді не надає всю необхідну інформацію аудитору, що значно ускладнює роботу аудиторів при проведенні перевірки. І це є однією з проблем аудиту дебіторської заборгованості.

Оскільки аудитор несе відповідальність за результати перевірки дебіторської заборгованості, важливим етапом організаційної стадії аудиту є оцінка аудиторського ризику, тобто з'ясування ймовірності того, що аудиторський висновок, який буде складено в результаті перевірки дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання, буде містити певний відсоток недостовірної інформації. Іноді в аудиторів виникають труднощі при здійсненні оцінки аудиторського ризику, оскільки вони не використовують найдоцільніші методи і підходи для його визначення.

Ще однією проблемою є те, що дотримання положень Наказу про облікову політику суб'єкта господарювання аудитори перевіряють після складання плану та формування програми проведення аудиту дебіторської заборгованості. Однак аудитор повинен звернути увагу на положення даного наказу до моменту

планування аудиту, адже в ньому зазначається метод формування резерву сумнівних боргів, порядок визнання дебіторської заборгованості безнадійною, її облік та списання, що допоможе у визначенні у програмі аудиту необхідних аудиторських процедур.

Іноді аудитори у програмі аудиту дебіторської заборгованості не зазначають всі необхідні аудиторські процедури, необхідні для здійснення аудиторської перевірки, у зв'язку з чим не в змозі отримати всі достовірні аудиторські докази. Крім того, при проведенні аудиту дебіторської заборгованості виникають проблеми у аудитора, коли він проводить зустрічну перевірку. Аудитори направляють листи-запити суб'єктам господарювання, з якими співпрацює замовник, для отримання підтвердження сум заборгованостей, перевірки повноти і своєчасності розрахунків, відображених в обліку замовника, однак не завжди отримують відповіді на них, що ускладнює роботу аудиторів при проведенні перевірки та формування її достовірного результату.

На рис. 2.20 зображено основні процедури аудиту дебіторської заборгованості, що використовують міжнародні аудиторські фірми.

Також міжнародні аудиторські компанії включають у план і програму аудиту дебіторської заборгованості фінансовий аналіз основних показників дебіторської заборгованості – для того, щоб зробити оцінку розрахункових відносин клієнта та надати рекомендації для його успішного фінансового розвитку, враховуючи особливості господарської діяльності та різноманітні фактори, які можуть вплинути на аудиторський висновок [56].

Розрахунок цих показників допоможе аудитору висловити достовірний висновок щодо стану розрахунків за дебіторською заборгованістю, її зміни у клієнта. Також аудитор матиме можливість надати рекомендації щодо вдосконалення проведення розрахункових операцій клієнта з його контрагентами на етапі здійснення фінансово-господарської діяльності.

При здійсненні аудиту дебіторської заборгованості, з метою підготовки достовірного аудиторського висновку, аудитор збирає докази на всіх етапах перевірки та узагальнює їх у робочих документах.

Однак виникають труднощі при складанні робочих документів аудитора, адже не існує чітко визначених і затверджених їх форм. Аудитори на власний розсуд здійснюють записи, за допомогою яких фіксують проведені процедури. І це є ще однією проблемою аудиту дебіторської заборгованості. Для вирішення цієї та інших проблем необхідно:

- на підготовчому етапі аудиту дебіторської заборгованості аудитору узгодити з клієнтом, що в разі ненадання всієї необхідної інформації, яка стосується дебіторської заборгованості, або якщо не буде обґрунтованих пояснень клієнтом причин ненадання такої інформації, аудитор відмовиться від проведення перевірки і кошти клієнту не будуть повернуто;

- аудитору звертати увагу на положення Наказу про облікову політику суб'єкта господарювання до моменту планування аудиту;

- включити у програму аудиту дебіторської заборгованості фінансовий аналіз її основних показників;

- розробити та затвердити типові форми робочих документів щодо аудиту дебіторської заборгованості.

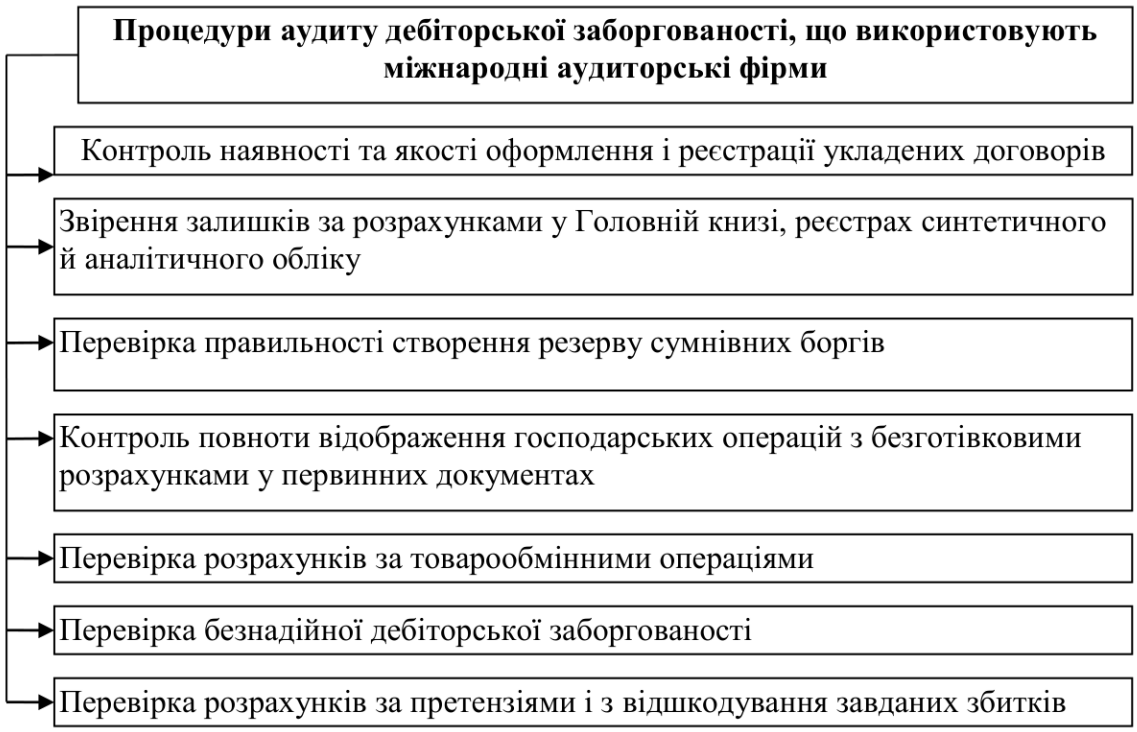

Рис. 2.12. Основні процедури аудиту дебіторської заборгованості, що використовують міжнародні аудиторські фірми

Джерело: [87, с. 265]

Внутрішній аудит здійснюється тією чи іншою мірою кожним співробітником організації. Зокрема, дебіторська та кредиторська заборгованість в торговельній організації аудитується не тільки службою внутрішнього аудиту, але й такими функціональними підрозділами компанії, як: службою збуту і закупівель, фінансово-економічною службою, бухгалтерією, юридичним відділом, службою маркетингу, менеджерами проектів і фінансовими керівниками. За наявності розвиненої структури підрозділів і великих обсягів діяльності функція координації робіт з проведення внутрішньогосподарського аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості покладається на службу внутрішнього аудиту компанії.

З урахуванням вищесказаного та для того, щоб внутрішній аудит міг забезпечити належну ефективність управлінських рішень, його організацію необхідно починати з уточнення даних, що містяться в бухгалтерській звітності, залучаючи додаткові джерела інформації, насамперед аналітичних регістрів та іншої доступної інформації про стан аудитованого об’єкта. Результат такого коригування – подання більш повної інформації про склад і структуру заборгованості, її забезпечення, величину коефіцієнтів інкасації, а також про середні розміри непогашених боргів за ряд років.

Взаємодію суб’єктів аудиту пропонуємо представити у вигляді схеми взаємодії суб’єктів аудиту (рис. 2.13).

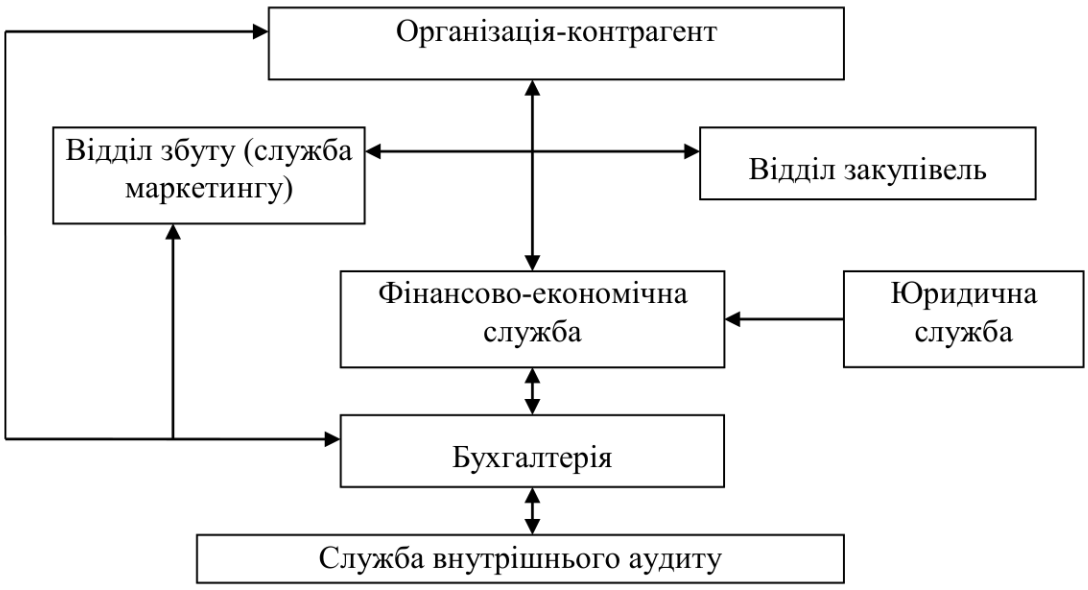

Рис. 2.13. Схема взаємодії суб’єктів аудиту у процесі внутрішнього аудиту дебіторської та кредиторської заборгованості організації

Джерела: узагальнено автором

При цьому кожен окремий з розглянутих суб'єктів аудиту знаходиться в постійній інформаційній взаємодії з іншими підрозділами, відділами і службами організації. Кожен економічний підрозділ, вказаний на рис. 1, несе відповідальність за організацію і проведення процедур внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості.

Таким чином, на практиці може знадобитися розробка детального регламенту, що детально описує весь процес управління дебіторською та кредиторською заборгованістю і містить інформацію про права та обов'язки співробітників, залучених у цей процес.

Внутрішній аудит виступає як інструмент підвищення ефективності системи внутрішнього контролю. Для його дієвості доцільно використовувати форми оперативної звітності (рис. 2.14) з метою відображення дебіторської та кредиторської заборгованості, які необхідні для підвищення обґрунтованості тактичних і стратегічних управлінських рішень і аудиту розрахунків з контрагентами.

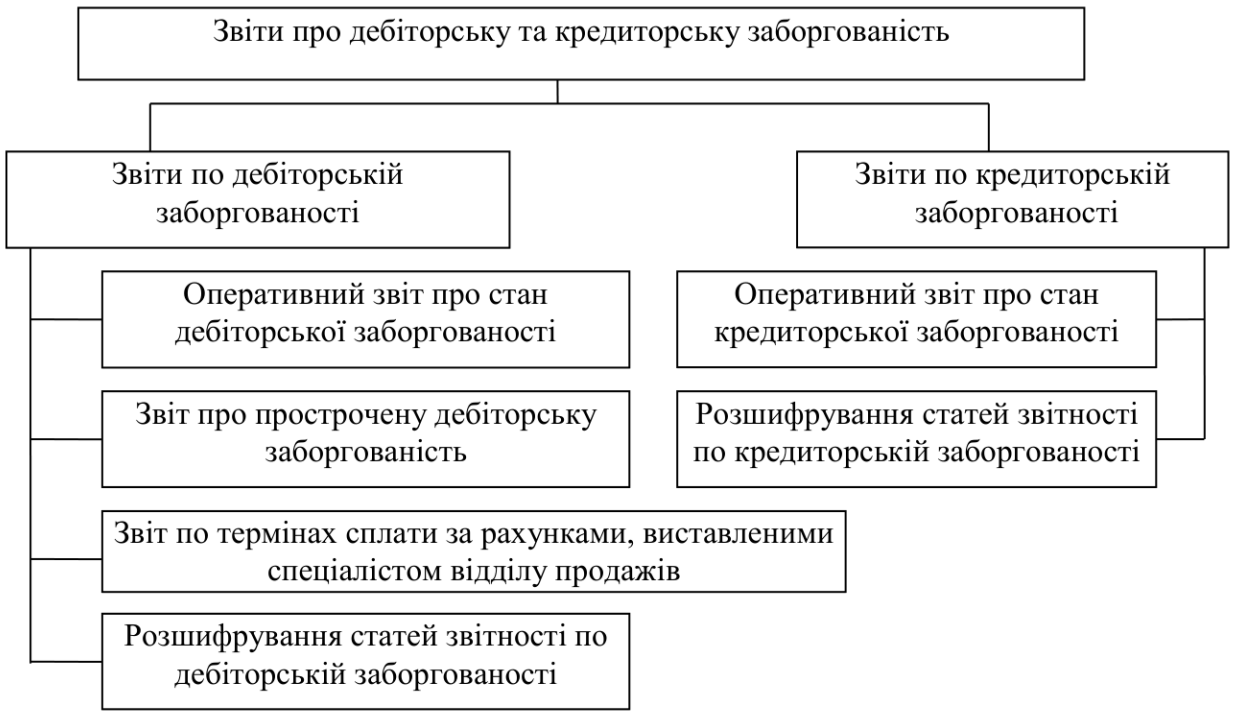

Рис. 2.14. Форми оперативної звітності, необхідні для вдосконалення системи внутрішнього аудиту

Джерела: [2, с. 315]

На нашу думку, для зручності отримання оперативних даних у розрізі контрагентів щодо дати виникнення, суми, вірогідності погашення заборгованості необхідно розшифровувати дебіторську та кредиторську заборгованість в електронних таблицях, у зв'язку з чим доцільно передбачити автоматиче створення такого звіту в обліковій програмі компанії. Такий звіт можна вбудувати в будь-яку облікову систему з перенесенням у формат електронних таблиць Microsoft Excel (якщо в компанії немає програми, що дозволяє автоматично створювати розшифровки).

З використанням можливостей електронних таблиць дуже зручно проводити оперативний аналіз дебіторської та кредиторській заборгованості. Для проведення необхідних розрахунків можна задати необхідні формули, а також отримані в результаті обчислень дані можна побачити в наочній формі у вигляді графіків, діаграм.

Розроблені на підприємстві форми звіту дозволять не лише виявити контрагентів, відносно яких необхідно посилити якість ведення претензійної роботи, але і стати основою для аудиту правильності розрахунку резерву сумнівних боргів.

З метою виключення вірогідності помилки ці форми документів можуть бути заповнені автоматично за даними робочих документів по внутрішньому аудиту дебіторської заборгованості.

Висновки до розділу 2

Отримані результати дають змогу сформувати висновок, що організаційно-методичне забезпечення бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості є важливим елементом фінансового управління підприємства.

Розглянуті аспекти організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості дозволяють визначити ефективні методи та процедури для систематичного та точного відображення цього фінансового об'єкта в облікових документах. Особливості відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку ретельно аналізуються з урахуванням вимог стандартів бухгалтерського обліку та регулятивних вимог.

Організація проведення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві є невід'ємною частиною системи внутрішнього контролю та забезпечується через ретельне планування та виконання аудиторських процедур. Аудиторська діяльність спрямована на перевірку достовірності та об'єктивності фінансової інформації щодо дебіторської заборгованості, а також на виявлення можливих ризиків та недоліків у системі обліку.

Загальна мета організаційно-методичного забезпечення полягає у забезпеченні високого рівня якості бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості, що в свою чергу сприяє ефективному фінансовому управлінню та підвищенню довіри стейкхолдерів до фінансової звітності підприємства.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

3.1. Напрямки вдосконалення обліку розрахунків з дебіторами

Для вирішення цих проблем та вдосконалення обліку дебіторської заборгованості можна запропонувати наступні заходи:

1) використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за строками непогашення (до 3, 6 і 12 місяців);

2) використовувати метод розрахунку з покупцями, який широко застосовується в країнах з розвинутими ринковими відносинами, – метод надання знижок за дострокової оплати;

3) створювати резерв сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності, а використовувати його протягом звітного року. Резерв сумнівних боргів варто формувати в розрізі кожного боржника, за термінами непогашення дебіторської заборгованості та залежно від розмірів підприємства та обсягів діяльності. Це дасть змогу отримувати інформацію про суми дебіторської заборгованості, яка визнана сумнівною; про суми списаної дебіторської заборгованості в межах та понад резерв сумнівних боргів; про суми заборгованості, що раніше була визнана безнадійною;

4) збільшувати кількість покупців і замовників підприємства для зменшення масштабів ризику несплати боргів;

5) удосконалити контроль стану розрахунків з дебіторами, зокрема за простроченими заборгованостями, своєчасно виявляючи такі види дебіторської заборгованості, які є недопустимими для підприємства;

6) внести зміни до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», у яких чітко були б розмежовані поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. Їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вищезазначеному стандарті. Водночас слід вказати, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках;

7) здійснювати моніторинг потенційних дебіторів (оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу);

8) доцільно було б здійснювати оцінку дебіторської заборгованості за допомогою міжнародних стандартів;

9) слід своєчасно та періодично контролювати співвідношення дебіторської заборгованості. Адже значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською створює загрозу для фінансової стабільності підприємства і потребує залучення додаткових джерел фінансування.

Оплата дебіторської заборгованості являє собою форму реструктуризації активів, що полягає у переведенні дебіторської заборгованості в ліквідні форми активів. Основними видами оплати дебіторської заборгованості (рефінансування) є облік векселів, форфейтинг та факторинг. На сьогодні найбільш популярними формами рефінансування дебіторської заборгованості у світі є факторинг і форфейтинг, але в Україні вони досі не набув поширення через відсутність необхідної правової бази й відпрацьованої методики обліку, тоді як їх застосування пришвидшило б перетворення дебіторської заборгованості у грошові активи.

Аналіз теорії і практики управління розрахунками з контрагентами дозволив виділити основні проблеми щодо дебіторської та кредиторської заборгованостей в обліково-аналітичному аспекті та встановити залежності розв’язання деяких з них від принципів ділових комунікацій, яких слід дотримуватися партнерам під час встановлення ділових контактів (рис. 3.1).

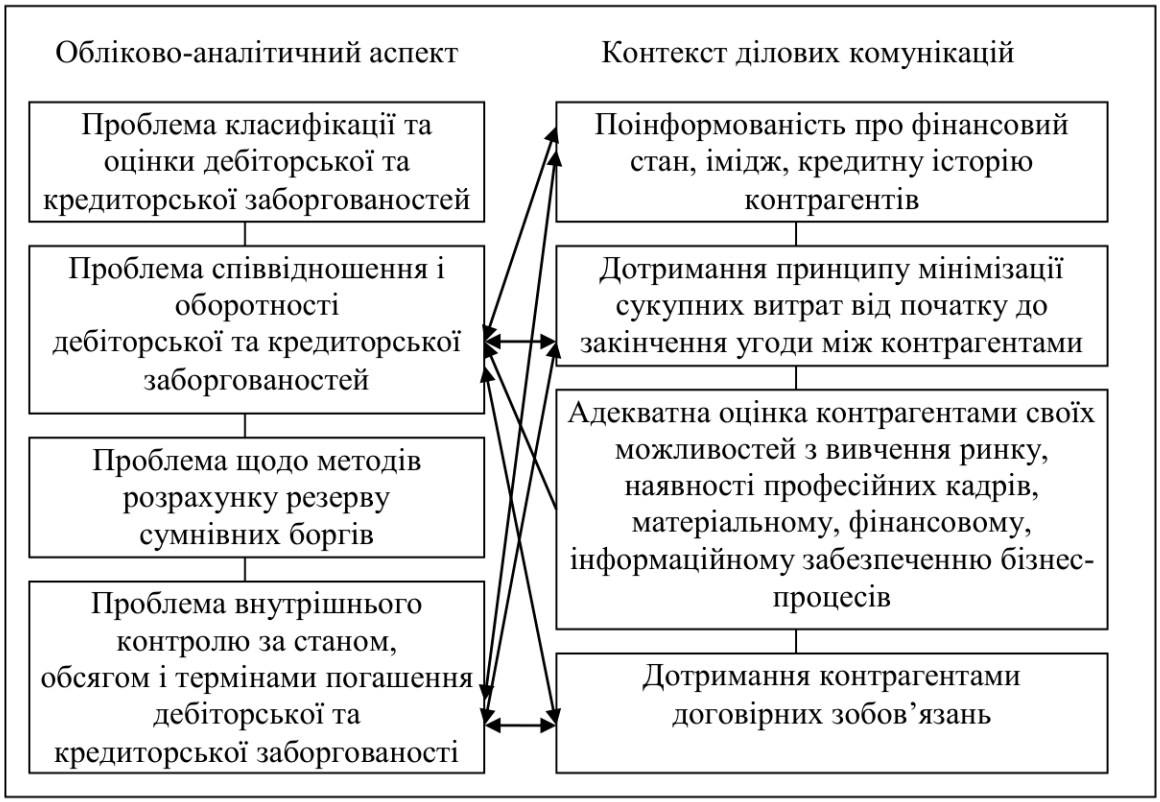

Рис. 3.1. Взаємозв'язок проблем обліку дебіторської та кредиторської заборгованостей і принципів ділових комунікацій

Джерело: узагальнено автором

На основі аналізу наукових праць і літературних джерел можна виділити найбільш актуальні проблеми обліку дебіторської заборгованості:

1) проблема організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її місце в обліковій політиці;

2) проблема реальної оцінки дебіторської заборгованості;

3) проблема формування та обліку резерву сумнівних боргів;

4) проблема відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку [29, с. 95].

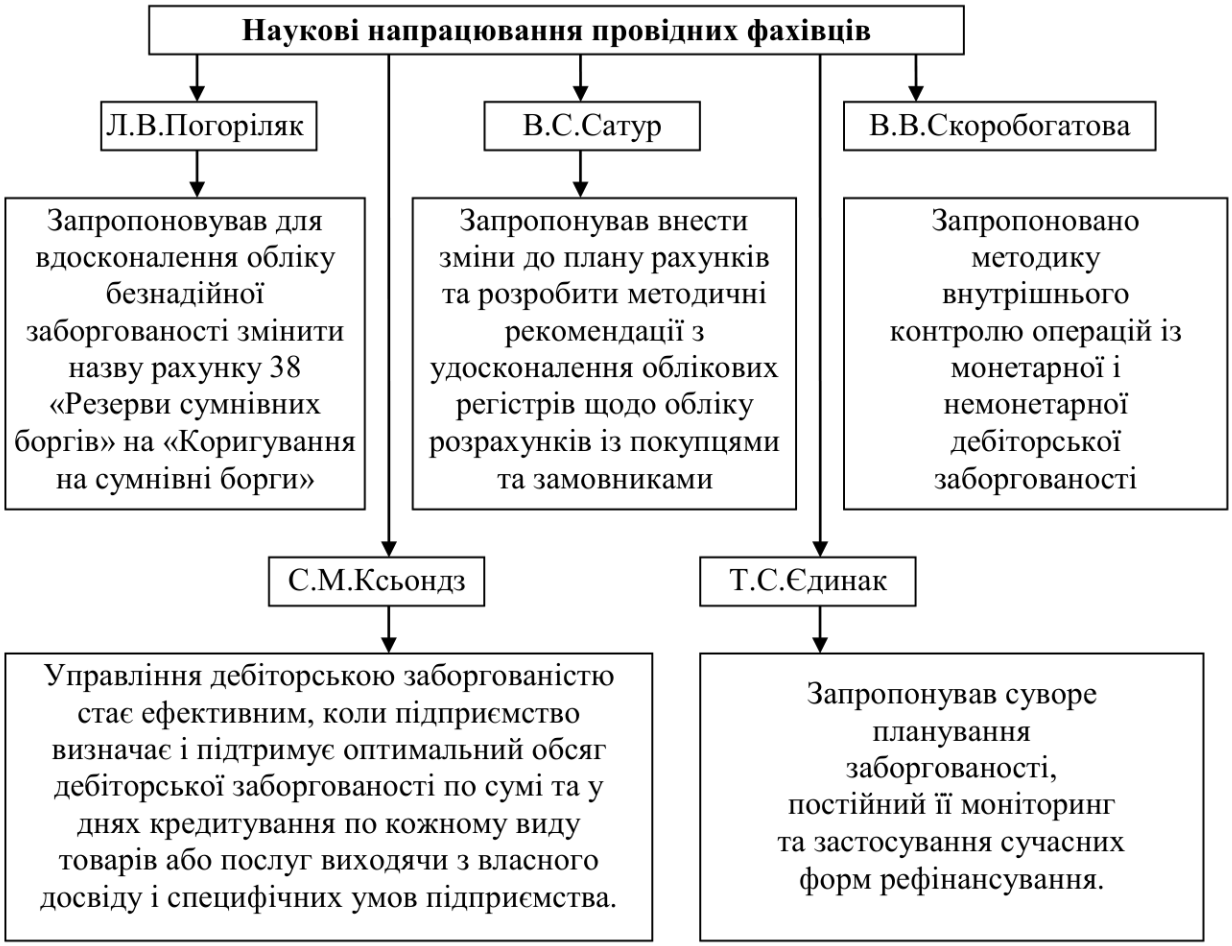

Рис. 3.2. Проблеми дебіторської заборгованості в Україні, які розглядали науковці

Джерело: [29, с. 95]

На думку фахівців, для управління дебіторською заборгованістю підприємство повинно сформувати кредитну політику, а саме: 1) стандарти кредитоспроможності покупців; 2) період кредитування; 3) політику стягнення заборгованості; 4) різноманітні пільги, що надаються за більш швидкі платежі. Дослідження фахівців свідчать, що у цьому питанні велике значення має облікова політика підприємства [29, с. 96].

Щоб поліпшити облік дебіторської заборгованості, треба: приділити увагу вдосконаленню нормативного забезпечення обліку дебіторської заборгованості; гармонізувати бухгалтерський та податковий облік у частині формування резерву сумнівних боргів, обліку сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості; створити відділ внутрішнього контролю за сумнівною та

безнадійною заборгованістю; забезпечити своєчасний контроль співвідношення заборгованостей.

Вдосконалення обліку дебіторської заборгованості за вказаними напрямами має підвищити їх ефективність, що забезпечить своєчасність, повноту та юридичну обґрунтованість розрахунків із дебіторами як запоруку успішного розвитку, стабільності та стійкості вітчизняних підприємств у сучасних ринкових умовах.

На нашу думку, потрібно приділити більше уваги й удосконалити класифікацію дебіторської заборгованості, яка дасть можливість здійснювати порівняльний аналіз варіантів угрупування розрахунків із дебіторами за різними класифікаційними ознаками.

Також потрібно внести зміни до П(С)БО 10 стосовно віднесення до поточних активів дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги, внесення змін до Плану рахунків, що діє в Україні, які забезпечать окремий облік довгострокової та поточної дебіторської заборгованості.

На нашу думку, для зменшення дебіторської заборгованості на українських підприємствах необхідно:

1) використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за строками непогашення (до 3, 6 і 12 місяців);

2) використовувати метод надання знижок за дострокової оплати;

3) створювати резерв сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності, а використовувати його протягом звітного року;

4) збільшувати кількість покупців і замовників підприємства для зменшення масштабів ризику несплати боргів.

Управління заборгованістю необхідно починати з планування. Далі визначаються цілі та завдання управління дебіторською заборгованістю, які можна розділити на дві підсистеми: кредитна політика, яка базується на використанні дебіторської заборгованості як інструменту збільшення обсягу

продажу; комплекс заходів для зниження рівня ризику виникнення простроченої чи безнадійної заборгованості. Опираючись на те, які цілі стоять у пріоритеті, на підприємстві відбувається подальше планування та управління дебіторською заборгованістю (рис. 3.3).

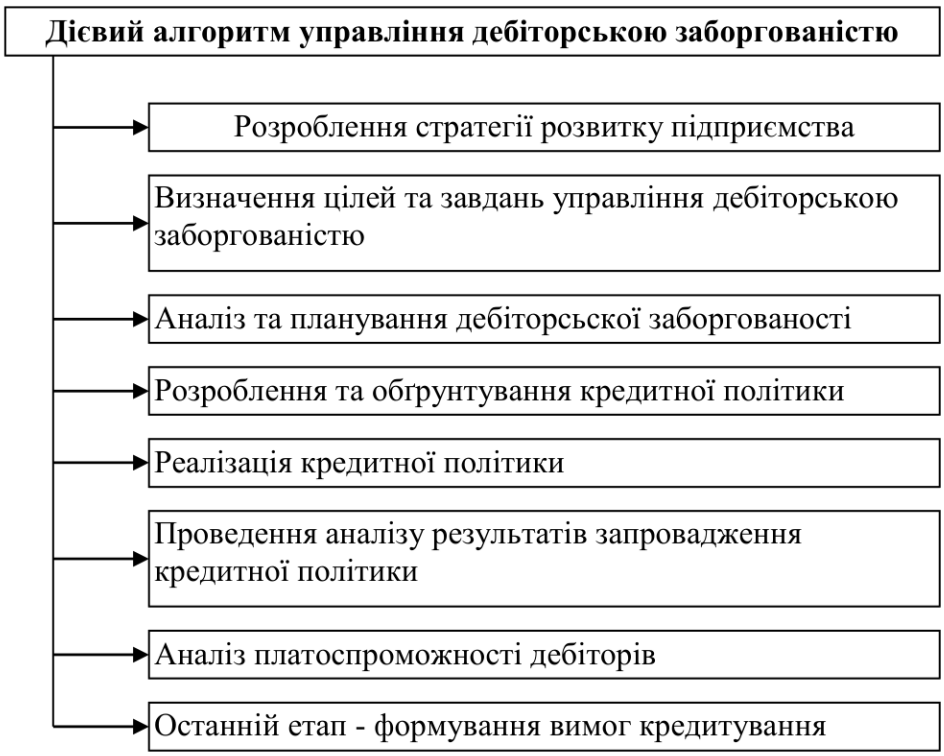

Рис. 3.3. Алгоритм управління дебіторською заборгованістю

Джерело: [29, с. 96].

У сучасних умовах господарювання розроблення ефективної методики управління дебіторською заборгованістю є однією з головних проблем у вирішенні завдань підприємства з позиції забезпечення фінансової безпеки та досягнення позитивних результатів у фінансовій санації.

Щоб ефективно управляти дебіторською заборгованістю, необхідно користуватися фінансовими інструментами, які зможуть оптимізувати грошові надходження. Плюс до всього треба враховувати необхідність нарощування обсягів діяльності [75].

Для того щоб не виникала заборгованість, необхідно впроваджувати зарубіжний досвід. Американські вчені впевнені в тому, що треба своєчасно оцінювати кредитоспроможність дебітора. Для цього можна взяти довідку в

банку. Популярним методом перевірки стане взяття довідки, яку надають інші компанії, які працюють чи працювали з дебітором. Фірма може самостійно скласти кредитний рейтинг організацій, у якому будуть зазначені дані про фізичні та юридичні особи. Також можна проаналізувати фінансові звіти майбутніх дебіторів.

Якщо дані застарілі, це буде дзвіночком для компанії, щоб не надавати послуги, товари, продукцію в борг чи не за вигідними умовами.

Отже, облік дебіторської заборгованості є одним із важливих та дискусійних питань. На сучасному етапі економічного розвитку вітчизняні підприємства неспроможні ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка займає вагому частку в оборотних активах, що спричиняє кризу взаємонеплатежів.

Необхідно передбачити в наказі про облікову політику підприємства додатково умови застосування оцінки заборгованості за справедливою вартістю, що відповідає вимогам концепції управління вартістю підприємства; зазначити порядок, за яким списується безнадійна заборгованість, у тому числі закріпити в наказі, що заборгованість списується з балансу відповідно до розпорядження керівника на підставі проведеної інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання. Для вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємствах України треба негайно здійснити низку змін як на законодавчому рівні, так і на рівні облікової політики підприємства.

3.2. Факторинг як ефективний механізм управління дебіторською заборгованістю

Загалом, можна констатувати, що особливо вигідний факторинг підприємствам, які працюють зі своїми покупцями на умовах відстрочення платежу (товарного кредиту). Постачальники мають можливість розширювати

бізнес і збільшувати збут за рахунок скорочення часу очікування оплати поставок та розширення кола покупців, збільшивши їм відстрочення платежу, а покупці, своєю чергою, – розширити асортимент і якість продукції, що продається. Як наслідок, застосування комерційного кредиту стимулює розвиток торгівлі.

Таблиця 3.1

Переваги та недоліки факторингу

ПЕРЕВАГИ	**Для факторанта**
	– Оперативне фінансування (авансове) в момент передачі фактору товаро-розпорядчих документів, що дозволяє вкладати кошти в розвиток бізнесу і не залежати від боржника; – зміцнення ринкової позиції за рахунок залучення більшої кількості покупців у результаті надання вигідних умов постачання (надання відстрочення платежу); – відсутність застави; – передача фактору ризиків неплатоспроможності покупців; – можливість використовувати одночасно декілька фінансових інструментів; – розмір фактичного фінансування не обмежений і може безмежно збільшуватися в міру зростання обсягу продажів клієнта; – зменшення витрат, пов'язаних з управлінням дебіторською заборгованістю; – поліпшення платіжної дисципліни (своєчасна сплата податків, контрактів постачальників тощо за рахунок скорочення касових розривів); – покращення показників платоспроможності та ліквідності, а також підвищення фінансової стійкості за рахунок прискорення оборотності дебіторської заборгованості
	Для фактора
	– Отримання додаткових джерел доходів; – посилення ділових відносин з клієнтами через пропозицію додаткової конкурентоспроможної послуги; – можливість збільшення клієнтської бази за рахунок залучення на обслуговування платоспроможних покупців (дебіторів) факторанта
	Для боржника (дебітора)
	– Отримання товарного кредиту (відстрочення платежу) великого обсягу і на значний термін з оплатою після реалізації; – підвищення своєї конкурентоспроможності за рахунок розширення асортименту, пільгових цін на товари; – планування графіка погашення заборгованості; – зростання купівельної спроможності
	Для факторанта
НЕДОЛІКИ	– Відносно дорогий спосіб залучення фінансових ресурсів; – підвищені вимоги до оформлення первинних документів по дебіторській заборгованості, що підлягає перевідступленню; – боржники можуть негативно сприйняти факт використання постачальником факторингового механізму (може скластися враження, що постачальник не має інших джерел фінансування); – наявність ліміту фінансування; – неспроможність використовувати факторинг при здійсненні взаєморозрахунків по передоплаті, а також у разі наявності великої кількості дебіторів, заборгованість кожного з яких виражається невеликою сумою
	Для фактора
	– Ризик невиконання боржником своїх зобов'язань (несплати покупцем поставки, здійсненої на його адресу постачальником, у результаті його неплатоспроможності або шахрайських дій); – ризик несвоєчасності оплати покупцем здійсненої на його адресу поставки; – ризик недійсності грошових вимог до дебітора у результаті шахрайських дій клієнта: надання підроблених документів, змова клієнта з дебітором; – ризик прямого платежу через отримання клієнтом оплати від дебітора в обхід фактора; –

	ризик повернення товару через невиконання чи неналежне виконання клієнтом своїх зобов'язань за контрактом перед дебітором (наприклад, поставка товару низької якості)

Для розкриття факторингу як об'єкта обліку та аналізу необхідно дослідити його види. Факторинговий механізм є досить складним і багатоаспектним і, відповідно, у світовій практиці угоди факторингу відрізняються великою різноманітністю. Тому в науковій літературі відсутня одностайність щодо не лише сутності факторингу, але й можливих проявів його існування.

Відповідно, наявність безлічі диференційованих ознак і критеріїв класифікації факторингу зумовлюють відсутність єдиних систематизованих підходів до виокремлення його видів.

При цьому деякі з них мають безпосередній вплив на порядок обліково-аналітичного забезпечення управління факторинговим механізмом. На основі аналізу існуючих підходів до класифікації факторингу виокремлено його види, які безпосередньо впливають на організацію і методику бухгалтерського обліку та економічного аналізу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Вплив основних видів факторингу на їх обліково-аналітичне забезпечення

Види факторингу	Характеристика впливу на бухгалтерський облік
1	2
За правом зворотної вимоги (за наявністю регресу): – з правом регресу; – без права регресу; – з частковим регресом	Різний порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку (продаж дебіторської заборгованості, взаємозалік заборгованостей, оформлення позики; відображення застави). Також від обраного виду факторингу залежитиме величина витрат (комісійної винагороди), розподіл витрат при непогашенні боржником заборгованості та їх облікове відображення. У факторанта при використанні факторингу з регресом виникає необхідність ведення позабалансового обліку. По-різному змінюються такі аналітичні показники, як: валюта балансу, склад і структура активів і пасивів, показники ліквідності і платоспроможності; показники фінансових результатів і рентабельності, а також відрізняється вибір методів оцінки ризиків та прогнозування грошових потоків
За сектором ринку, на якому здійснюються факторингові операції: – внутрішній; – зовнішній (міжнародний)	Якщо суб'єкти факторингових операцій знаходяться в різних країнах, то матиме місце облік зовнішньоекономічної діяльності (курсові різниці, порядок оподаткування)

За ступенем поінформованості дебітора: – відкритий (конвенційний); – закритий (конфіденційний)	Впливає на порядок організації документообігу між фактором та боржником
За способом нарахування відсотків по факторингу: – відсотки нараховуються від вартості відвантажених товарів зазначеної у видатковій накладній; – відсотки нараховуються від суми фінансування	Якщо відсоток за здійснення операції нараховується від суми зазначеної у видатковій накладній, то винагорода відображається у повній сумі як витрати факторанта та доходи фактора одного звітного періоду. Якщо ж відсотки нараховуються від сум фінансування, то фінансування зазвичай здійснюється у два етапи, що даватиме підставу для відображення доходів та витрат у різних звітних періодах.
За набором послуг: – повний; – частковий	При повному факторингу виникає необхідність обліковувати супутні послуги, які надаються фактором, з відповідними рівнями аналітики
За фактором: – банківський; – небанківський	Бухгалтерський облік діяльності банківських та небанківських установ регулюється різними нормативними актами, зокрема використовуються різні плани рахунків бухгалтерського обліку та інструкції щодо їх використання. Також відрізняється елементи методу обліку, у т. ч. первинні документи, рахунки, форми звітності. Впливає на галузеві значення показників фінансово-майнового стану та специфіку здійснення аналізу, зокрема діяльності банківських установ. Для оцінки діяльності банківських установ розроблені «правила Базеля» та встановлено величину достатності капіталу

Джерело: [28, с. 317]

У міжнародній та вітчизняній практиці виділяють два основні види факторингу: з правом регресу та без права регресу. Головним критерієм при поділі факторингу на зазначені види є те, хто бере на себе ризики за погашення дебіторської заборгованості.

Відповідно, факторинг без права регресу передбачає продаж дебіторської заборгованості, оскільки ризики переходять до фактора. Факторинг без права регресу надається досить рідко і лише надійним і перевіреним клієнтам, оскільки неплатоспроможність покупця має бути мінімальною.

При факторингу з правом регресу ризик непогашення бере на себе постачальник, тобто при несплаті дебіторської заборгованості фактор може стягнути суму боргу зі свого клієнта. Слід зазначити, що факторинг з правом регресу є найбільш розповсюдженим як в Україні, так і за кордоном. Передача з регресом відображається в обліку як продаж у випадку виконання трьох умов:

1) сторона, що передає, відмовляється від майбутніх економічних вигід, пов'язаних з дебіторською заборгованістю; 2) зобов'язання сторони, що передає, за умовами регресу можна оцінити з достатнім ступенем впевненості; 3) сторона, що приймає, не може вимагати від сторони, що передає, повторної (поверненої) покупки дебіторської заборгованості. Якщо ж не виконуються дані три умови, то передача з регресом відображається в обліку як позика.

Загалом, від обраного виду факторингу залежить організація бухгалтерського обліку на підприємстві, порядок облікового відображення факторингових операцій, формування звітності та розрахунок економічних показників [36].

Актуальним є питання відображення факторингових операцій в обліку. Задля уникнення викривлень у фінансовій та податковій звітності підприємств, постачальникам необхідно правильно обліковувати факторинг. В Україні не існує чітких методичних рекомендацій щодо обліку факторингових операцій.

Тому виникають проблемні питання в практичній роботі і підприємствам доводиться обліковувати такі операції опираючись на план рахунків та власний досвід. Через відсутність у Плані рахунків бухгалтерського обліку спеціальних рахунків для обліку факторингу, схема відображення операцій в обліку може бути різною. Для бухгалтерського обліку важливим є розподіл факторингу на факторинг з регресом та факторинг без права регресу. При факторингу з правом регресу, у випадку несплати боргу покупцем, фактор має право потребувати від постачальника повернення виплаченого авансу. Тобто всі ризи лежать на постачальнику, на відмінну від факторингу без права регресу, де всі ризики бере на себе фактор.

На практиці схема обліку даних різновидів факторингу може бути однаковою. Відмінність в обліку проявляється у випадку несплати боргу покупцем при факторингу з регресом.

Н. Дзюба пропонує відносити витрати з факторингових операцій на субрахунок 952 «Інші фінансові витрати» [26, с. 35]. Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків на субрахунку 952 «Інші фінансові витрати»

ведеться облік витрат, пов’язаних із залученням позикового капіталу, зокрема витрат пов’язаних з нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансового лізингу. З огляду на те, що факторинг відносять до кредитних операцій відповідно до українського законодавства, дана пропозиція є цілком обґрунтованою.

Н.С. Струк також пропонує використовувати позабалансовий рахунок 05 при передачі права грошової вимоги. Для відображення наданого фінансування дослідниця пропонує відкрити субрахунок 607 «Отримане фінансування за договором факторингу» [93, с. 221].

Облік факторингу може бути проводитись такими бухгалтерськими проведеннями (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Основні бухгалтерські проведення з відображення операції факторингу з регресом

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	відвантажено товари, продукцію, послугу	36	70
2	відображено податкове зобов'язання з ПДВ	70	641
3	відображено переуступлення права боргових вимог	685	36
4	відображено суму, що підлягає фінансуванню	952	685
5	отримано фінансування від фактора	311	681
У випадку погашення дебітором усієї суми боргу за договором			
6	нарахована винагорода фактору	952	685
7	здійснено остаточний розрахунок за факторингом (Перераховано фактором залишок суми боргу за вирахуванням плати за обслуговування)	311	685
8	відображено взаємозалік за факторингом	685	361
У випадку непогашення дебітором суми боргу			
6	нараховані та сплачені комісійні фактору	952 685	685 311
7	відображено повернення авансу факторові	681	311

Джерело: [103, с. 238]

На сьогодні існує декілька інструментів управління дебіторською заборгованістю, таких як кредит, вексель, форфейтинг та факторинг. Тому підприємству необхідно чітко розуміти доцільність застосування кожного інструменту, зокрема факторингу, в різних ситуаціях. На основі проведеного

дослідження розроблено загальну модель прийняття рішення, щодо застосування факторингу як інструменту управління дебіторською заборгованістю.

На першому етапі створюється реєстр дебіторів за такими критеріями як «дата відвантаження», «термін надання відстрочки платежу», «сума заборгованості», «кінцева дата сплати заборгованості». З даного реєстру відбираються дебітори, які відповідають певним критеріям. Під такі критерії потрапить лише заборгованість, термін сплати якої настає менше ніж через 12 місяців після дати відвантаження. Зумовлено це тим, що факторингові компанії приймають на обслуговування лише клієнтів з короткостроковою заборгованістю, задля зменшення ризиків несплати. Не приймається на обслуговування зобов'язання фізичних осіб, пов'язаних осіб та покупців, які є кредиторами постачальника.

На другому етапі необхідно провести аналіз відібраних дебіторів. Зробити перевірку карток дебіторів, на рахунок несвоєчасної сплати заборгованості в минулому та аналіз фінансової звітності для підтвердження платоспроможності дебітора. Зазвичай, такий аналіз дебіторів робиться ще на етапі укладання договору з покупцями та замовниками.

Результатом наступного етапу є визначення необхідності операцій факторингу за кожним дебітором.

Якщо сума заборгованості контрагента є незначною для підприємства і суттєво не впливає на фінансову стійкість, то використання факторингу, щодо таких дебіторів є недоцільним.

На четвертому етапі ми маємо вибірку дебіторів, заборгованість яких потребує рефінансування. Перед поставкою такої заборгованості на факторингове обслуговування, необхідно оцінити можливість здійснення даної операції. По-перше, потрібно звернути увагу на вибір фінансової установи. Оптимальним варіантом буде установа з розміром авансового платежу 80–90%, та терміном перевірки документів 5–10 днів.

У такому випадку підприємство у досить швидкий час отримає основну частину боргу, чим збільшить свої оборотні кошти. По-друге, постачальнику

необхідно визначитися з видом факторингу. Факторинг без права регресу означає, що у разі несплати покупцем боргу, всі ризики на себе бере фактор. Факторинг з регресом – це вид факторингової операції, при якій фактор, у разі не отримання коштів від покупців, має право вимагати повернення боргу від постачальника. Такий вид факторингу застосовується досить рідко.

На останньому етапі підприємство має зробити висновок, на основі проведеного аналізу, щодо необхідності і можливості застосування факторингу в певний період до певних дебіторів.

Оскільки факторинговий механізм передбачає, як мінімум, трьох учасників, то його облікове відображення, відповідно, має тристоронній характер. При цьому, до основних об'єктів бухгалтерського обліку, які характеризують специфіку факторингу і потребують подальшого дослідження та вдосконалення облікового відображення, належать: дебіторська заборгованість за договорами постачання товарів, робіт і послуг; зобов'язання постачальника перед фактором (платежі за користування факторингом); додаткові послуги фактора; доходи та витрати фактора від надання факторингових послуг; витрати постачальника на оплату факторингу; вартість фінансування тощо.

Зазначені об'єкти обліку є найбільш характерними для класичної схеми факторингу. Проте, зважаючи на різноманітність факторингового механізму, кількість об'єктів може змінюватися. Наприклад, факторинг з правом регресу передбачає, що при невиконанні покупцем своїх зобов'язань перед фактором клієнт повертає останньому надані раніше кошти і сам займається стягненням боргу. Саме тому ще одним об'єктом обліку виступатиме забезпечення у вигляді застави.

3.3. Сучасні методи управління дебіторською заборгованістю

Фіксація параметрів контракту в електронній формі дозволить остаточно

відмовитися від використання мокрої печатки в завіренні юридичних документів, що є звичайною практикою в країнах Європейського Союзу [44]. Оскільки юридична згода з умовами договору буде відбуватися в програмному забезпечені через використання персональних електронних ключів доступу, то паперовий примірник контракту частково втрачає свою актуальність.

На основі задекларованих умов договору відбувається розрахунок дати поставки товарів (робіт, послуг), умов розрахунку суми дебіторської заборгованості та її погашення в системі обліку на підприємстві. З єдиної бази даних одержується інформація про терміни виконання замовлення, що використовується для управління виробництвом та збутом готової продукції. У підприємства з'являється реальний механізм автоматизованого управління логістичними процесами. В автоматизованій системі обліку доцільно передбачити можливість інформування про кількість днів, що залишилася до виконання законтрактованих умов та надходження авансових платежів. Досить часто підприємство не має достатнього товарного запасу на складі. Як наслідок, надходження інформації про затвердження договору може автоматизовано ініціювати старт виробничого процесу.

Іншими словами, за попередньо розробленим алгоритмом, після надходження замовлення на продукцію (роботи, послуги) автоматично розпочинається виробництво законтрактованої кількості продукції. Завдяки системі "точно в час" у підприємства зменшується потреба у формуванні складських резервів. На основі інформації щодо договірних відносин між контрагентами обліковий фахівець може автоматизовано формувати та відправляти рахунок на оплату покупцю через єдину базу даних. Надалі лише очікується електронне повідомлення від банківської установи про оплату рахунку. Банківське інформування доцільно здійснювати через систему "клієнт-банк" зі зміною статусу кожного рахунку на "оплачено", що є сигналом про погашення дебіторської заборгованості.

Надходження інформації про оплату рахунку до програмного забезпечення підприємства може слугувати підставою для автоматизованого формування

облікових проведень щодо виникнення та ліквідації дебіторської заборгованості. Програмне забезпечення інформуватиме облікового працівника про зміни в єдиній базі даних і пропонуватиме відповідні облікові записи, які після затвердження відповідальних посадових осіб рекомендовано автоматизовано відображати в системі обліку.

В програмному забезпеченні автоматизації обліку дебіторської заборгованості обов'язково необхідно передбачити можливість оплати рахунків. Доцільно в єдину базу даних розрахунків з контрагентами інтегрувати систему "клієнт-банк" з функціями управління грошовими коштами з метою сплати боргу перед постачальниками. Після виникнення заборгованості обліковому фахівцю, відповідальному за грошові операції, буде запропоновано перерахувати кошти контрагенту. Ініціювання грошової операції потребуватиме електронного схвалення керівниками підприємства. Запит на дозвіл щодо грошової трансакції може виводитися на робочий стіл або мобільний пристрій відповідного управлінського фахівця. Як наслідок, забезпечується дистанційний та цілодобовий контроль за видатками грошових коштів та станом розрахунків з контрагентами підприємства.

Обов'язковою вимогою часу є підтримка електронних грошей в програмному забезпеченні автоматизації обліку. Підключення до єдиної бази даних електронних гаманців забезпечує оперативне та конфіденційне погашення заборгованості підприємства. Розрахунки електронними грошима суттєво оптимізують витрати на банківське обслуговування рахунків підприємства [114, с. 49]. Формування первинних документів та відображення на рахунках обліку операцій з віртуальними валютами доцільно автоматизовано здійснювати на основі інформації з процесингового центру електронних грошових трансакцій.

Аналогічно єдину базу даних доцільно використовувати для контролю за станом розрахунків з дебіторами та формуванням резерву сумнівних боргів. Залежно від накопиченого досвіду щодо добросовісності контрагентів доцільно автоматизовано прогнозувати ймовірність непогашення дебіторської заборгованості. Виходячи з термінів та сум проведених дебіторами розрахунків

у минулому, доцільно автоматизовано формувати резерв сумнівних боргів. З єдиної бази даних можливо отримати інформацію про платоспроможність, суми безнадійної дебіторської заборгованості за різними операціями, класифікацію дебіторської заборгованості в розрізі кожного контрагента.

Одержана інформація може бути підставою для автоматизованого формування та обліку резерву сумнівних боргів за всіма можливими методами його обчислення. За обраним і затвердженим в обліковій політиці варіантом можливо своєчасно ідентифікувати проблемного дебітора, з'ясувати необхідність створення резерву та достовірно визначити його розмір з метою покриття безнадійної дебіторської заборгованості.

У всіх підприємств з'являється реальний механізм уникнення співпраці з недобросовісними суб'єктами господарювання та збитків від непогашення дебіторської заборгованості. Відбувається дисциплінування покупців та замовників. Своєчасне та достовірне формування резерву сумнівних боргів дозволяє зменшити вплив негативних тенденцій на фінансовий результат діяльності у випадку накопичення великих сум безнадійної дебіторської заборгованості.

Інформація про розрахунки між контрагентами може використовуватися для обліку взаємозаліку заборгованості. В момент виникнення заборгованості доцільно автоматизовано перевіряти стан розрахунків з поточним контрагентом. У випадку наявної кредиторської заборгованості можливо автоматично здійснювати операції з взаємного списання боргів між учасниками договірних відносин. Іншими словами, якщо розмір наявної кредиторської заборгованості дозволяє перекрити борг дебіторів, то ініціюється взаємозалік заборгованостей. Обліковому фахівцю система виводитиме повідомлення про списання заборгованостей та формуватиме відповідні облікові записи на рахунках обліку [35].

Цікавою є можливість залучення третіх осіб до процесів автоматизованого взаємного заліку заборгованості. Якщо існує ще один суб'єкт господарювання, який одночасно співпрацює з обома контрагентами, то доцільно перевірити стан

його розрахунків та боргів.

Досить часто буває ситуація, в якій підприємство має дебіторську та кредиторську заборгованість перед багатьма учасниками ринку, що дозволяє здійснювати почергове списання боргів. Автоматизована система здатна здійснювати поступове списання боргів одних підприємств перед іншими до моменту мінімізації загальної дебіторської та кредиторської заборгованості серед усіх господарюючих суб'єктів, які співпрацюють між собою. Обліковим фахівцям кожного з підприємств пропонуватиметься автоматизована схема взаємозаліку заборгованості, після отримання позитивної реакції усіх контрагентів на яку відбуватиметься автоматизоване формування облікових проведень. Схема обліку покриття дебіторської заборгованості завдяки залученню третіх осіб через єдину базу даних контрагентів подана на рис. 3.4.

Усі сучасні програмні продукти автоматизований облік розрахунків з дебіторами організовують навколо фіксації контрактних зобов'язань підприємства. Іншими словами, облік усіх розрахунків ведеться в розрізі виникнення та виконання договорів між контрагентами. До єдиної бази даних доцільно залучити також організації з надання факторингових послуг. На конкурентних умовах фактори можуть розміщувати комерційні пропозиції щодо кожного факту виникнення дебіторської заборгованості.

Рис. 3.4. Залучення зовнішніх користувачів інформації до обліку покриття дебіторської заборгованості з використанням єдиної бази даних

Джерело: [54, с. 112]

Суб’єкт господарювання за потреби може обрати найбільш оптимальну модель факторингу із запропонованих. Механізм управління розрахунками з дебіторами доцільно включити в програмне забезпечення автоматизації обліку на підприємстві. В момент виникнення дебіторської заборгованості після оцінки платоспроможності контрагента та імовірності непогашення обліковому фахівцю пропонується список угод з факторингового покриття. Зваживши ризики та необхідність у вивільненні обігових коштів, підприємство обирає із

запропонованого переліку фактора та надає електронну згоду на умови факторингу. Укладається електронний договір на факторингове погашення дебіторської заборгованості з формуванням відповідних облікових проведень.

Інформацію про розрахунки з контрагентами доцільно автоматично відправляти в Державну фіскальну службу з метою достовірного, своєчасного та повного обліку податків та зборів. Факт надходження від дебітора грошових коштів або виставляння рахунку за уже відвантажені товари фіксується в єдиній базі даних, що є підставою згідно з правилом “першої події” для відображення в обліку виникнення податкового зобов’язання. Разом з автоматизованим формуванням записів, на рахунках обліку відбувається інформаційне дублювання в базі Державної фіскальної служби. Таким чином, усувається людський чинник у процесі передачі інформації про суми нарахованого податку на додану вартість контролюючим органам. Обліковий фахівець втрачає можливість маніпуляцій з обліковими даними з метою приховання доходів і завищення сум витрат, що впливає на розмір податку на додану вартість та податку на прибуток. Інформаційну взаємодію з базою даних необхідно інтегрувати в програмне забезпечення для автоматизації обліку на підприємстві. З програмного продукту обліковий фахівець матиме змогу одержати інформацію про контрагента, наявність договірних відносин, стан дебіторської заборгованості та порядок її погашення. Таким чином, важливим інформаційним ресурсом, який доцільно вносити в єдину інформаційну базу, можуть бути умови договірних відносин між контрагентами.

У всіх програмних продуктах реалізовані функції електронного документування, відображення у регістрах обліку та регламентованих і довільних звітних формах операцій з ідентифікації, оцінки, розрахунків з дебіторами. Забезпечується контроль за термінами виникнення та погашення дебіторської заборгованості, формуванням договірних зобов’язань та резерву сумнівних боргів, платіжною дисципліною та грошовими трансакціями.

Таблиця 3.4

Методика автоматизації обліку дебіторської заборгованості в комп'ютерних програмах

Парус	**Первинні документи**
	Формування платіжних первинних документів щодо виникнення та погашення дебіторської заборгованості.
	Операції
	Повний облік реалізації товарів (робіт, послуг) та розрахункових операцій. Облік операцій за договорами. Взаємозалік заборгованості. Коригування фактичної собівартості дебіторської заборгованості.
	Регістри
	Оборотна відомість за рахунками розрахунків з кредиторами та дебіторами, контрагентами, підзвітними особами. Особові рахунки та журнали платежів у розрізі контрагентів. Облікові відомості за синтетичними рахунками та аналітичними рахунками щодо дебіторської заборгованості; за товарно-матеріальними цінностями; за коштами (грошовими засобами); за взаєморозрахунками з дебіторами.
	Звітність
	Формування внутрішньої звітності про рух грошових коштів та розрахунки з контрагентами; розрахунок і аналіз підсумкових фінансово-економічних показників; формування регламентованої фінансово-статистичної звітності.
Бест	**Первинні документи**
	Формування первинних документів щодо розрахунків з дебіторами, що виникають унаслідок укладання різних угод.
	Операції
	Повний облік дебіторської заборгованості у розрізі укладених угод чи контрагентів. Проведення взаємозаліків заборгованості та її списання.
	Регістри
	Зведений реєстр договорів. Картотека розрахунків з дебіторами. Зведення щодо контрагентів, які уклали договори. Картотека руху грошових коштів. Відомість синтетичного та аналітичного обліку дебіторської заборгованості.
	Звітність
	Управлінська звітність щодо виконання договорів на конкретну дату. Регламентована фінансово-статистична звітність.
Галактика	**Первинні документи**
	Первинні документи щодо розрахунків з дебіторами. Приймання електронних банківських витягів через систему «клієнт-банк». Автоматичне формування платіжних документів на основі документів підстав.
	Операції
	Повний та всеохоплюючий облік дебіторської заборгованості з акцентом на різні іноземні валюти. Балансування взаєморозрахунків з контрагентами. Облік за виконавчими договорами. Нарахування та облік штрафів щодо невиконаних договорів. Облік резерву сумнівних боргів.
	Регістри
	Реєстр виконавчих договорів. Платіжний баланс щодо контрагентів. Реєстр взаємозаліків заборгованості. Реєстр виплачених коштів.
	Звітність
	Формування різноманітних нерегламентованих та стандартних звітів. Аналітичні звіти в розрізі контрагентів.

Отже, в сучасному програмному забезпеченні, присутньому на національному ринку, реалізовані функції обліку дебіторської заборгованості з можливістю формування відповідних первинних документів, інвентаризації, оцінки, відображення на рахунках обліку та у фінансовій звітності.

Актуальним напрямком подальшого удосконалення програмного забезпечення є інтеграція комунікаційних та мережевих технологій. Інтеграційні процеси забезпечують формування спільного інформаційного середовища на мікро та макрорівнях, доступ до якого матимуть внутрішні та зовнішні користувачі облікової інформації.

В сучасні програмні продукти для автоматизації обліку доцільно інтегрувати функцію інформаційного обміну з єдиною базою даних контрагентів. Розроблено інформаційну модель інтегрованої бази даних, в якій міститься інформація про контрагентів, наявність договірних відносин, стан дебіторської заборгованості та порядок її погашення. Єдина база даних виступає в ролі інформаційного простору електронної взаємодії усіх учасників ринку фінансових операцій. Відбувається інформаційний обмін між постачальниками, покупцями, банківськими установами, юридичними та факторинговими організаціями, державними органами фіскальної служби та статистики. Забезпечуються своєчасні комунікації з метою оптимізації розміру дебіторської заборгованості та недопущення прострочення термінів її погашення.

На основі інформаційного обміну з єдиною базою даних запропоновано механізм обліку виконання договорів, розрахунків з контрагентами, руху грошових коштів та резерву сумнівних боргів. Інформація, одержана з єдиної бази даних, є підставою для автоматизованого формування облікових проведень щодо виникнення та погашення дебіторської заборгованості. Розроблено порядок своєчасного та повного інформування внутрішніх та зовнішніх користувачів облікової інформації про стан дебіторської заборгованості на підприємстві. Забезпечується автоматизація облікових та управлінських функцій в умовах інтеграції в єдину базу даних. Зростає рівень контролю та управління за розрахунковими операціями в умовах актуалізації електронної економіки України.

Висновки до розділу 3

Вдосконалення та розвиток системи обліку дебіторської заборгованості є стратегічно важливим завданням для підприємства в умовах сучасного бізнес-середовища. Розглянуті напрямки вдосконалення надають конкретні рекомендації та інструменти для оптимізації процесів обліку та управління дебіторською заборгованістю.

Напрямки вдосконалення обліку розрахунків з дебіторами включають в себе впровадження ефективних методів контролю за заборгованістю, систематичне оновлення процедур та використання сучасних інформаційних технологій для автоматизації процесів. Сучасні методи управління дебіторською заборгованістю, включаючи використання аналітики даних, моделей кредитного ризику та інші інноваційні підходи, можуть значно поліпшити стратегії взаємодії з дебіторами та допомогти в управлінні фінансовими ресурсами підприємства.

Факторинг розглядається як важливий механізм управління дебіторською заборгованістю, що дозволяє підприємству покращити ліквідність та зменшити ризик несплати з боку дебіторів. Його впровадження вимагає ретельного аналізу конкретних умов та потреб підприємства.

Висновок цього розділу вказує на те, що впровадження цих напрямків сприятиме підвищенню ефективності та конкурентоспроможності підприємства на ринку, а також дозволить оптимізувати фінансові ресурси та забезпечити більш стійкий фінансовий стан.

РОЗДІЛ 4
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ

4.1. Тенденції в глобалізації вищої освіти

Важливість вищої освіти в контексті глобалізації неможливо переоцінити, оскільки вона відіграє ключову роль у формуванні та реагуванні на динаміку все більш взаємопов’язаного світу. Глобалізація, яка характеризується вільним потоком інформації, товарів, послуг і людей через кордони, має глибокі наслідки для закладів вищої освіти та осіб, які вони обслуговують.

У глобалізованій економіці знання є основним рушієм зростання та інновацій. Вищі навчальні заклади вносять важливий внесок у створення та поширення знань, сприяючи розвитку економіки, заснованої на знаннях. Вища освіта надає людям навички та компетенції, необхідні для процвітання в глобалізованій робочій силі. Взаємопов’язаний характер економік вимагає робочої сили, яка адаптується, культурно компетентна та здатна співпрацювати через кордони.

Вища освіта сприяє культурному обміну, об'єднуючи студентів і викладачів з різних верств населення. Знайомство з різними культурами та поглядами сприяє взаєморозумінню, толерантності та розвитку глобального мислення. Глобальні виклики, такі як зміна клімату, кризи громадського здоров'я та технологічний прогрес, вимагають спільних та інноваційних рішень. Вищі навчальні заклади служать центрами досліджень та інновацій, вирішуючи глобальні проблеми через міждисциплінарну співпрацю.

Заклади вищої освіти беруть участь у партнерстві та співпраці з партнерами по всьому світу. Ця співпраця сприяє обміну ідеями, спільним дослідницьким ініціативам і розвитку міжнародних академічних мереж.

Вища освіта сприяє розвитку громадян світу, які знають і беруть участь у вирішенні глобальних проблем. Студентів заохочують критично мислити, діяти етично та робити внесок у покращення суспільства в глобальному масштабі. Глобалізація сприяла переміщенню студентів, викладачів і дослідників через кордони. Вищі навчальні заклади служать платформами для мобільності талантів, уможливлюючи передачу знань і досвіду в міжнародному масштабі.

Добре освічена робоча сила є ключовим рушієм економічного розвитку. Вища освіта сприяє розвитку людського капіталу, сприянню інноваціям, підприємництву та економічному зростанню в окремих країнах і в усьому світі.

Вища освіта відіграє вирішальну роль у встановленні та підтримці стандартів якості в академічних програмах. Стандартизація освіти забезпечує визнання кваліфікацій у всьому світі, сприяючи мобільності студентів і спеціалістів.

Країни з сильною системою вищої освіти часто володіють м'якою силою на глобальній арені. Освітня дипломатія через культурні обміни та академічну співпрацю може сприяти позитивним міжнародним відносинам і збільшенню глобального впливу країни.

Вища освіта є ключовим рушієм і чинником процесів, пов’язаних з глобалізацією. Його роль у забезпеченні людей знаннями, навичками та культурною обізнаністю, необхідними для навігації та внеску в глобалізований світ, є важливою для постійного прогресу та стійкості суспільств у всьому світі.

Глобалізація у вищій освіті створює численні можливості, але вона також представляє ряд викликів і проблем, які потребують ретельного розгляду. Виявлення цих викликів має вирішальне значення для політиків, освітян і зацікавлених сторін для розробки стратегій, які забезпечують максимальний позитивний вплив глобалізації та пом’якшення негативних наслідків.

Глобалізація може посилити існуючу освітню нерівність як усередині країн, так і між ними. Доступ до якісної вищої освіти може бути нерівним, оскільки деякі регіони чи соціальні групи мають більше можливостей, ніж інші. Комерціалізація вищої освіти, спричинена ринковими силами та попитом на

дипломи як товари, може поставити під загрозу якість і цілісність освіти. Цей зсув може надавати перевагу прибутку над освітніми цінностями.

Глобальне поширення освітніх моделей і навчальних програм може призвести до культурної гомогенізації, де різноманітні культурні перспективи маргіналізуються або втрачаються. Існує ризик домінування західноцентричного погляду на глобальному освітньому ландшафті. Глобалізація може сприяти «витоку мізків», коли висококваліфіковані люди з країн, що розвиваються, мігрують до розвинених країн за кращими освітніми та професійними можливостями. Ця міграція може перешкоджати розвитку країн, які втрачають свій талант. Домінування певних мов, зокрема англійської, у глобальному середовищі вищої освіти може створити мовні бар'єри для неносіїв мови. Це може призвести до нерівного доступу до освітніх ресурсів і можливостей.

Забезпечення послідовних і високоякісних стандартів у глобальних вищих навчальних закладах може бути складним завданням. Відмінності в процесах і стандартах акредитації можуть перешкоджати визнанню та порівнянності кваліфікацій.

Нерівний доступ до технологій і цифрових ресурсів може збільшити глобальну освітню прірву. Студенти з економічно неблагополучних регіонів або регіонів можуть не мати інфраструктури та ресурсів, необхідних для ефективного онлайн-навчання.

Глобалізація у вищій освіті може сприяти соціальним і політичним заворушенням, особливо коли освітня політика сприймається як така, що руйнує місцеву культуру або увічнює економічну нерівність. Це може призвести до опору та конфліктів. Сувора імміграційна політика в деяких країнах може обмежити пересування студентів і науковців, перешкоджаючи глобальному обміну талантами та знаннями. Візові правила можуть стати перешкодою для міжнародної співпраці.

Глобалізація може спричинити фінансовий тиск на вищі навчальні заклади, оскільки їм може знадобитися глобальна конкуренція за фінансування, гранти на

дослідження та найкращих викладачів. Це може відволікати ресурси від основних освітніх пріоритетів.

Впровадження глобалізованих освітніх моделей без урахування місцевих умов і потреб може призвести до розриву між навчальною програмою та конкретними вимогами регіону чи країни, що призведе до неефективності та неефективності.

Вирішення цих проблем вимагає спільних зусиль на міжнародному, національному та інституційному рівнях. Політики та освітяни повинні працювати разом, щоб розробити стратегії, які сприятимуть позитивним аспектам глобалізації, одночасно пом'якшуючи її негативний вплив на вищу освіту.

Глобалізація вищої освіти зумовлена складною взаємодією різних факторів, які змінювалися з часом. Ці фактори відображають мінливий ландшафт освіти, економіки, технологій і геополітики. Розуміння цих рушійних сил має важливе значення для розуміння сил, які рухають вищу освіту до більш взаємопов'язаної та глобалізованої держави.

Перехід до економіки, заснованої на знаннях, підкреслює важливість освіти для підготовки кваліфікованих та інноваційних людей, що робить вищу освіту ключовим рушієм економічного розвитку в глобальному масштабі. Досягнення ІКТ зробили революцію в розповсюдженні інформації, уможлививши онлайн-навчання, співпрацю та дослідження в глобальному масштабі. Технологія полегшує безмежний обмін освітніми ресурсами.

Вищі навчальні заклади все більше конкурують на глобальній арені за студентів, викладачів, фінансування досліджень і міжнародний престиж. Ця конкуренція спонукає установи покращувати якість і розширювати свій глобальний охоплення. Багато університетів переслідують стратегії інтернаціоналізації, створюючи партнерства та співпрацю з установами по всьому світу. Ці партнерства сприяють обміну студентами, спільним дослідницьким ініціативам і спільному використанню академічних ресурсів.

Вища освіта сприяє культурному обміну та дипломатії. Інститути прагнуть залучити різноманітне студентське середовище, сприяючи міжкультурному розумінню та співпраці між студентами з різного походження. Національні уряди, визнаючи важливість глобально конкурентоспроможної робочої сили, впроваджують політику, яка заохочує інтернаціоналізацію вищої освіти. Ці політики можуть включати фінансові стимули, візові правила та цілі інтернаціоналізації для навчальних закладів.

Роботодавці все частіше шукають випускників з міжнародними перспективами та міжкультурними навичками. Вищі навчальні заклади відповідають, пропонуючи програми, які готують студентів до глобальних можливостей працевлаштування.

Спільний характер досліджень, особливо в таких галузях, як наука та технології, сприяє глобалізації вищої освіти. Міжнародна дослідницька співпраця дозволяє установам колективно вирішувати глобальні виклики. Заклади прагнуть до глобального визнання та позицій у рейтингу, сприяючи змаганню за досконаліть. Глобальні рейтинги створюють еталони якості та впливають на репутацію закладів у всьому світі.

Глобалізація галузей промисловості та потреба у кваліфікованій робочій силі з міжнародним впливом змушують вищі навчальні заклади встановлювати зв’язки з транснаціональними корпораціями. Ця співпраця узгоджує освіту з потребами галузі. Зростання кількості транснаціональних постачальників освіти, включаючи онлайн-курси та філії, дозволяє навчальним закладам розширити свою діяльність за межі національних кордонів, обслуговуючи глобальну студентську аудиторію.

Розуміння цих рушійних сил дає змогу зрозуміти сили, які формують вищу освіту в глобальному масштабі. Коли вищі навчальні заклади керують цією динамікою, вони сприяють формуванню більш взаємопов’язаного та спільного глобального освітнього середовища.

Глобалізація має глибокий і багатогранний вплив на вищу освіту, впливаючи на те, як працюють навчальні заклади, навчаються студенти,

виробляються та поширюються знання. Ці впливи очевидні в різних аспектах ландшафту вищої освіти. Розглянемо позитивні наслідки глобалізації на розвиток вищої освіти.

Збільшення культурного розмаїття в ЗВО сприяє насиченому навчальному середовищу. Вплив різноманітних точок зору покращує розуміння студентами глобальних проблем і сприяє міжкультурному спілкуванню та співпраці. Глобалізація призвела до інтернаціоналізації навчальних програм, включаючи різноманітні культурні та глобальні перспективи в академічні програми. Це готує студентів до глобальної робочої сили та розширює їхній світогляд.

Збільшення можливостей для мобільності студентів і викладачів сприяє обміну ідеями, знаннями та досвідом. Студенти отримують міжнародну експозицію, а навчальні заклади отримують вигоду від різноманітних викладачів, які вносять свій внесок у дослідження та навчання.

Глобалізація заохочує спільні дослідницькі ініціативи через кордони. Установи беруть участь у спільних дослідницьких проектах, сприяючи розвитку знань і вирішенню глобальних проблем. Глобалізація в поєднанні з технологічним прогресом сприяли зростанню онлайнового та дистанційного навчання. Це забезпечує доступ до освіти для учнів у всьому світі, долаючи географічні бар’єри.

Прагнення до всесвітнього визнання призвело до створення механізмів забезпечення якості та міжнародних стандартів акредитації. Це забезпечує рівень послідовності та якості програм вищої освіти в усьому світі. Глобалізація призвела до ринково-орієнтованого підходу до вищої освіти, де заклади конкурують за студентів, фінансування та престиж. Хоча конкуренція може сприяти досконалості, вона також може призвести до перетворення освіти на товар.

Глобалізація посилила комерціалізацію досліджень, а установи шукають партнерства з галузями промисловості та підприємствами. Хоча це може призвести до інновацій та фінансування, це також може викликати занепокоєння щодо чесності досліджень. Глобалізація може принести економічні вигоди

вищим навчальним закладам завдяки збільшенню кількості іноземних студентів і науковому співробітництву. Однак це також створює фінансові проблеми, особливо для установ у країнах, що розвиваються.

Глобалізація посилила важливість глобальних рейтингів університетів, впливаючи на репутацію та конкурентоспроможність закладів. Незважаючи на те, що рейтинги можуть служити орієнтиром досконалості, вони можуть занадто спрощувати оцінку якості освіти.

Разом з тим існує низка негативних наслідків для вищої освіти, які спричинила глобалізація. Глобалізація може сприяти нерівному доступу до можливостей вищої освіти. Студенти з економічно неблагополучних регіонів можуть зіткнутися з такими перешкодами, як висока плата за навчання, візові обмеження та обмежені ресурси. Глобалізація освіти може призвести до гомогенізації освітніх моделей, потенційно руйнуючи місцеві культурні контексти та різноманітні освітні традиції. Розуміння цих впливів має важливе значення для політиків, освітян і зацікавлених сторін, щоб орієнтуватися в викликах і можливостях, які представляє глобалізація у вищій освіті, і розробляти стратегії, які сприяють позитивним результатам для всіх зацікавлених сторін.

4.2. Фактори забезпечення якості вищої освіти

Забезпечення якості вищої освіти має першочергове значення, оскільки воно слугує гарантії того, що навчальні заклади забезпечують стандарт освіти, який відповідає встановленим критеріям і очікуванням. Значення забезпечення якості вищої освіти поширюється на різні зацікавлені сторони, включаючи студентів, роботодавців, установи та суспільство в цілому.

Процеси забезпечення якості зосереджені на підтримці високих стандартів у викладанні, навчанні та оцінюванні, що зрештою сприяє академічному успіху

та загальному задоволенню студентів. Ці заходи, такі як акредитація та зовнішнє оцінювання, підвищують довіру та репутацію закладів вищої освіти, залучають студентів, викладачів та партнерські відносини та зміцнюють позитивний інституційний імідж.

Механізми забезпечення якості сприяють глобальному визнанню кваліфікацій, надаючи можливість випускникам навчальних закладів із визнаними стандартами якості продовжувати навчання або працювати на міжнародному рівні. Програми гарантованої якості відповідають галузевим стандартам, озброюючи випускників знаннями та навичками, необхідними для робочої сили, вселяючи впевненість роботодавців щодо компетенцій випускників закладів із суворими процесами забезпечення якості.

Пропагуючи культуру постійного вдосконалення, забезпечення якості дозволяє установам визначати сфери для покращення, стимулюючи інституційний розвиток та інновації. Сприяє ефективному розподілу ресурсів, забезпечуючи ефективне використання фінансових і людських ресурсів для підтримки освітніх цілей.

Забезпечення якості підкреслює підхід, орієнтований на студента, гарантуючи, що досвід навчання відповідає потребам і очікуванням студентів, включаючи такі фактори, як наявність ресурсів, служби підтримки студентів і сприятливе навчальне середовище. Процес також сприяє створенню прозорих рамок підзвітності, коли заклади підзвітні студентам, регуляторним органам і громадськості за якість освіти, яку вони надають, зміцнюючи довіру та впевненість.

Установи з надійними системами забезпечення якості з більшою ймовірністю будуть брати участь у міжнародному співробітництві та партнерстві, сприяючи обміну знаннями, ресурсами та передовим досвідом у глобальному масштабі. Забезпечення дотримання правових і нормативних вимог має вирішальне значення для підтримки цілісності системи освіти та захисту інтересів студентів та інших зацікавлених сторін.

Загалом, забезпечення якості має важливе значення для підтримки цілісності закладів вищої освіти та забезпечення того, що вони надають освіту найвищого стандарту. Це не тільки приносить користь окремим студентам і навчальним закладам, але й сприяє загальному розвитку та прогресу суспільства, випускаючи добре освічених і кваліфікованих випускників.

Забезпечення якості вищої освіти стикається з кількома викликами, які потребують ретельного розгляду та ефективних стратегій вирішення. Ці виклики впливають на здатність установ, органів акредитації та регуляторних органів підтримувати та підвищувати якість освіти.

Вищі навчальні заклади дуже відрізняються за розміром, місією та фокусом. Розробка єдиних стандартів забезпечення якості, які враховують цю різноманітність, одночасно забезпечуючи стабільний рівень якості в установах, становить значну проблему.

Глобалізація вищої освіти створює складності у забезпеченні якості, особливо коли мова йде про заклади, що працюють за кордоном. Гармонізація стандартів і забезпечення якості освіти в різноманітних культурних і нормативних контекстах може бути складним завданням.

Інновації в освіті, такі як онлайн-навчання та освіта, заснована на компетенціях, кидають виклик традиційним системам забезпечення якості. Адаптація цих структур для ефективної оцінки якості моделей, що виникають, є постійним викликом. Вимірювання та оцінювання результатів навчання студентів змістовним і стандартизованим способом є складним завданням. Механізми забезпечення якості повинні розвиватися, щоб включати надійні методи оцінювання ефективності викладання та навчання.

Багато установ, особливо в країнах, що розвиваються, стикаються з обмеженнями ресурсів. Впровадження та підтримка ефективних процесів забезпечення якості вимагає фінансових і людських ресурсів, а обмеження ресурсів може перешкоджати відповідності встановленим стандартам.

Забезпечення того, щоб викладачі були висококваліфікованими, залученими до професійного розвитку та відданими ефективній практиці

викладання, є викликом. Процеси забезпечення якості повинні стосуватися розвитку викладачів для підвищення загальної якості освіти.

Динамічний характер ринку праці вимагає від вищих навчальних закладів адаптації своїх програм відповідно до мінливих потреб робочої сили. Забезпечення якості має стосуватися актуальності та актуальності навчальних програм у підготовці студентів до сучасних можливостей працевлаштування.

Забезпечити суворість, справедливість і прозорість процесів акредитації є складним завданням. Деякі органи з акредитації можуть зіткнутися з проблемами довіри, а визнання кваліфікацій за кордоном може бути складним завданням.

Включення відгуків і точок зору студентів у процеси забезпечення якості є надзвичайно важливим, але складним завданням. Встановлення механізмів, які справді відображають досвід студентів і вирішують їхні проблеми, може бути складним.

Впровадження технологій в освіту, включаючи платформи онлайн-навчання та інструменти цифрового оцінювання, створює проблеми щодо забезпечення безпеки, цілісності та якості цих технологій у контексті забезпечення якості.

Надійний збір даних і звітність є важливими для ефективного забезпечення якості. Забезпечення точності та повноти даних, особливо в установах з обмеженими ресурсами, створює проблеми в багатьох закладах вищої освіти.

Вирішення цих проблем вимагає спільних зусиль між вищими навчальними закладами, органами акредитації, регуляторними органами та політиками. Стратегії покращення забезпечення якості мають бути гнучкими, відповідати обставинам, що змінюються, і зосереджуватись на сприянні постійному покращенню якості вищої освіти.

Впровадження найкращих практик у забезпеченні якості вищої освіти має вирішальне значення для того, щоб навчальні заклади постійно надавали високоякісну освіту. Ці практики спрямовані на сприяння прозорості, підзвітності та постійного вдосконалення. Ключові найкращі практики включають наявність чіткої місії та цілей, якими керується освітня діяльність, залучення зацікавлених сторін до процесу забезпечення якості, оцінювання та

вимірювання результатів навчання студентів, визначення пріоритетів програм розвитку викладачів та проведення регулярних переглядів програм.

Крім того, навчальні заклади повинні отримати акредитацію в авторитетних установах, проходити зовнішнє оцінювання та повідомляти прозорі стандарти якості всім зацікавленим сторонам. Прийняття рішень на основі даних, технологічна інтеграція та порівняння з аналогічними установами сприяють ефективному забезпеченню якості. Створення внутрішніх відділів забезпечення якості, сприяння відданості різноманітності та інклюзії, а також просування культури постійного вдосконалення є важливими.

Ефективні структури управління, керівні ролі та залучення зовнішніх консультативних рад, до складу яких входять експерти галузі, сприяють створенню надійної системи забезпечення якості. Заклади повинні узгодити практику забезпечення якості з глобальними стандартами, враховуючи вплив глобалізації та міжнародної співпраці. Підводячи підсумок, ці найкращі практики разом створюють всеосяжну структуру забезпечення якості, яка забезпечує досконалість освіти та постійне вдосконалення.

Крім того, інтеграція технологій у процеси забезпечення якості, включаючи використання цифрових платформ та інструментів оцінювання, підвищує ефективність і точність. Внутрішні відділи забезпечення якості відіграють важливу роль у координації та нагляді за зусиллями з підвищення якості в масштабах усього закладу. Прагнення до різноманітності та інклюзивності гарантує, що освітнє середовище є інклюзивним і відповідає потребам різноманітної групи студентів.

Культура постійного вдосконалення сприяє створенню середовища, де навчальні заклади регулярно переглядають і покращують освітню практику, впроваджуючи інновації та позитивні зміни. Чіткі структури управління та ефективна керівна роль є ключовими для того, щоб зробити якість пріоритетом і включити її в інституційну культуру. Зовнішні консультативні ради, що складаються з галузевих експертів і професіоналів, надають цінну інформацію

щодо узгодження освітніх програм з потребами галузі, гарантуючи, що випускники добре підготовлені до робочої сили.

Крім того, установи повинні підтримувати глобальну перспективу, узгоджуючи свою практику забезпечення якості з міжнародними стандартами. Це особливо важливо для установ, які беруть участь у міжнародному співробітництві та прагнуть глобального визнання. Нарешті, поширення успішних стратегій і передового досвіду за допомогою бенчмаркінгу сприяє загальному розвитку сектору вищої освіти.

Застосовуючи та впроваджуючи ці найкращі практики, вищі навчальні заклади не лише відповідають нормативним вимогам, але й сприяють розвитку цілісної культури якості, яка надає пріоритет потребам студентів, заохочує інновації та постійно прагне до досконалості. Роблячи це, навчальні заклади сприяють розвитку всебічно розвинених випускників, готових долати виклики глобального ландшафту, що швидко змінюється.

Внутрішня система забезпечення якості у вищій освіті — це комплексна та систематична структура, призначена для моніторингу, оцінки та підвищення якості освітніх програм, послуг і процесів у закладі. Основна мета системи полягає в тому, щоб установа підтримувала та постійно вдосконалювала свої освітні стандарти, відповідаючи як внутрішнім критеріям, так і вимогам зовнішньої акредитації.

Система якості повинна відповідати загальній місії та цілям установи. Чітке формулювання місії гарантує, що зусилля із забезпечення якості відповідають ширшим цілям установи. Визначити чіткі та вимірювані стандарти якості та критерії для всіх аспектів закладу, включаючи викладання та навчання, дослідження, служби підтримки студентів та адміністративні процеси. Ці стандарти служать орієнтирами для оцінки.

Регулярний перегляд та оцінка академічних програм дозволяє переконатися, що вони відповідають місії навчального закладу та відповідають заздалегідь визначеним стандартам якості. Це включає оцінювання навчальної програми, кваліфікації викладачів і результатів навчання студентів. Впровадити надійні

методи оцінювання для вимірювання та оцінки результатів навчання студентів. Ці оцінки повинні бути узгоджені з цілями програми та сприяти постійному вдосконаленню практики викладання та навчання.

Важливо пріоритезувати програми розвитку викладачів для покращення методології викладання, професійної компетентності та участі в науковій діяльності. Добре підготовлений професорсько-викладацький склад позитивно впливає на якість освіти.

Ресурси ЗВО, включаючи фінансові, людські та технологічні, мають розподіляються ефективно для підтримки освітніх цілей. Ефективна система якості передбачає оптимальне використання ресурсів для підвищення якості. Прийняття рішень повинне базуватися на зібраних даних. Регулярно збирати, аналізувати та інтерпретувати дані, пов’язані з успішністю студентів, ефективністю викладачів та інституційними операціями для прийняття стратегічних рішень.

Проведення внутрішнього аудиту та перевірки для оцінки відповідності встановленим стандартам і критеріям якості. Ці огляди мають бути незалежними та об’єктивними, визначаючи сфери для покращення. Як наслідок це сприятиме розвитку культури постійного вдосконалення. Сприяти культурі безперервного вдосконалення, де всі зацікавлені сторони, включаючи викладачів, співробітників і адміністраторів, зобов'язуються регулярно переглядати та покращувати освітню практику.

Важливим є проведення порівняльного аналізу із найкращими практиками. Участь ЗВО у бенчмаркінгу для порівняння інституційної ефективності з аналогічними установами та виявлення передового досвіду. Порівняльний аналіз сприяє постійному вдосконаленню, вивчаючи успішні стратегії, які використовуються в інших місцях.

Розробка системи якості має бути виконана таким чином, щоб її можна було адаптувати до змін в освітніх тенденціях, технологіях і зовнішніх факторах. Система, що адаптується, може ефективно реагувати на зміну ландшафту вищої освіти.

Інтегруючи ці компоненти у внутрішню систему забезпечення якості, вищі навчальні заклади можуть створити надійну структуру, яка не лише забезпечує дотримання стандартів, але й сприяє культурі постійного вдосконалення та досконалості в освіті.

Висновки до розділу 4

Підсумовуючи, можна сказати, що вплив глобалізації на вищу освіту є глибоким і багатогранним. Це створило безпрецедентні можливості для співпраці, культурного обміну та доступу до різноманітних ресурсів знань. Однак цей глобалізований ландшафт також привніс виклики, зокрема проблеми, пов’язані з нерівністю, культурною гомогенізацією та необхідністю адаптації до моделей освіти, що швидко розвиваються.

У відповідь на ці виклики системи забезпечення якості вищої освіти стають дедалі критичнішими. Вони служать основними механізмами, які гарантують, що навчальні заклади дотримуються суворих стандартів, забезпечують високоякісну освіту та залишаються адаптованими до глобальних змін. Надійні внутрішні системи забезпечення якості, узгоджені з глобальними стандартами, допомагають установам орієнтуватися в складнощах глобалізації, сприяючи розвитку культури постійного вдосконалення та підзвітності.

Інтеграція ефективних методів забезпечення якості має важливе значення для використання позитивних аспектів глобалізації, пом’якшення викликів, що виникають у зв’язку з нею, і створення вищих навчальних закладів для процвітання у взаємопов’язаному та динамічному глобальному ландшафті. Застосовуючи найкращий досвід, сприяючи прозорості та залучаючи всіх зацікавлених сторін, вища освіта може відігравати ключову роль у формуванні майбутнього, де якісна освіта буде доступною, інклюзивною та відповідатиме потребам глобалізованого суспільства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження виявило, що дані бухгалтерської (фінансової) звітності, що стосуються дебіторської та кредиторської заборгованості, не можуть бути відстежені в режимі реального часу з точністю до змін у їх складі та структурі. У світлі цього для більш ефективного аудиту руху заборгованості підприємствам рекомендується використовувати форми оперативної звітності, розроблені в контексті поліпшення внутрішнього аудиту як інструменту для підвищення ефективності системи внутрішнього аудиту. Ці форми є необхідними для підвищення обґрунтованості тактичних і стратегічних управлінських рішень і дозволяють контролювати розрахунки з контрагентами. З метою поліпшення обліку дебіторської заборгованості рекомендується вжити наступні заходи:

Встановити резерв сумнівних боргів та визначити порядок його формування в обліковій політиці підприємства. Нарахування резерву сумнівних боргів та його використання для покриття безнадійних заборгованостей вважається важливим елементом. Особлива увага має бути приділена розподілу дебіторської заборгованості на короткострокову, довгострокову та поточну, а також оцінці перспектив забезпечення таких заборгованостей для уникнення неплатоспроможності покупців і замовників.

Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості може створювати загрозу фінансовій стабільності підприємства та вимагати залучення додаткових джерел фінансування. Рекомендується впроваджувати у практику управління обмеженням дебіторської заборгованості як загальної, так і на рахунок кожного дебітора, регулярно переглядаючи граничні суми.

Ефективна система взаємодії з дебіторами через механізм інвентаризації допомагатиме зберегти контроль над вчасністю та повнотою оплати рахунків. Це передбачає належну організацію роботи та впровадження відповідних організаційних засад для проведення інвентаризації дебіторської заборгованості.

Також рекомендується внести зміни до плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції з його використання щодо рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», який містить різні види розрахунків із дебіторами, що можуть бути об'єднані в групи за їх природою.

На сьогоднішній день, склад довгострокової дебіторської заборгованості не включає довгострокову товарну заборгованість. Проте цей вид заборгованості може існувати, оскільки підприємство має право самостійно визначати умови реалізації продукції, включаючи можливість довгострокового кредитування.

Щодо відображення інформації про залишки довгострокової дебіторської заборгованості в Балансі (звіті про фінансовий стан) підприємства, вона представлена лише однією статтею, що є стислим. В роботі пропонується деталізувати довгострокову дебіторську заборгованість, вказуючи окремі рядки балансу для кожного виду.

Дослідження розглядає управління дебіторською заборгованістю як алгоритм, який рекомендується реалізовувати на чотирьох етапах. Кожен етап має однакову важливість, і їх неможливо ігнорувати чи пропускати. Особлива увага приділяється другому етапу, оскільки ретельний аналіз дозволяє відсіяти ненадійних клієнтів і захистити підприємство від значних втрат. Надалі важливо розробляти систему показників, які відображатимуть динаміку платоспроможності клієнтів у довгостроковій перспективі. Крім того, слід шукати нові напрямки кредитної політики, оскільки існуючі можуть не враховувати всі можливі проблемні ситуації, що можуть виникнути в умовах економічної нестабільності на ринку.

Шляхом обміну інформацією з єдиною базою даних, був розроблений механізм обліку виконання договорів, розрахунків з контрагентами, руху грошових коштів та резерву сумнівних боргів. За допомогою отриманої інформації з цієї бази даних, автоматизовано формуються облікові проведення, щодо виникнення та погашення дебіторської заборгованості. Розроблено процедуру для своєчасного та повного інформування внутрішніх та зовнішніх користувачів щодо стану дебіторської заборгованості на підприємстві. Це забезпечує автоматизацію облікових та управлінських функцій в контексті інтеграції в єдину базу даних. Такий підхід підвищує рівень контролю та управління розрахунковими операціями, що стає особливо актуальним у зв'язку з електронним розвитком економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Августова О. О., Закревська О. Ю. Відображення дебіторської заборгованості в обліковій політиці торговельних підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 8. С. 15-17.

2. Акімова Н. С., Топоркова О. В. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 312-317

3. Барановська Т. В., Ковальчук В. В. Обліково-контрольне забезпечення управління розрахунками з покупцями. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* 2018. Вип. 3. С. 3-12.

4. Береза С.Л. Проблема визначення дебіторської заборгованості в обліку. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки: зб. наук. пр*. 2003. №4 (26). С.32-37

5. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України.* 2003. № 12. С. 23-31

6. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2013. №12. с. 24-36

7. Богданов М. О. Дебіторська та кредиторська заборгованості як об’єкти бухгалтерського обліку. *Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка*. 2017. Вип. 45. С. 37-43.

8. Бондар М., Супрович Г. Відображення у бухгалтерському обліку операцій з ф’ючерсними та опціонними контрактами на індекс UX. М. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 3. С. 6-11

9. Бондаренко О. М., Ізмайлова М. М. // Методичні підходи до аудиту розрахунків з покупцями та замовниками, як об’єкту оборотних активів підприємства. *Економіка. Фінанси. Право.* 2017. № 11. С. 39-41.

10. Бурлаков О. О. Проблемні питання та шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємствах. *Молодий вчений*. 2017. № 9. С. 499-502.

11. Бутинець Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Житомир: Рута. 2005.756 с.

12. Васільєва Л. М., Трайно О. В. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її удосконалення. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 820-823.

13. Верига Ю. А., Кривогуз А. О. Облік дебіторської заборгованості згідно з національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2018. № 4. С. 104-111.

14. Верига Ю.А., Іщенко В.Л., Гладких Т.В. Бухгалтерський облік і аудит. Термінологічний українсько-російсько-англійський словник. *Київ: Центр учбової літератури*, 2012. – 292с.

15. Власова І. О. Облік розрахунків з дебіторами та кредиторами: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04. *Нац. аграр. ун-т. — К.*, 2005. 20 с.

16. Войнаренко М. П. Системи обліку в Україні: трансформація до міжнародної практики. *К. : Наукова думка*. 2002. - 215 с.

17. Волостникова А.Ю. Проблеми обліково-аналітичного забезпечення дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства. М, 2009. 22 с

18. Гамова О. В., Козачок І. А., Вініченко К. Г. Особливості визнання організації обліку та контролю дебіторської заборгованості у бюджетній установі. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 59-64

19. Гнатенко Є. П., Ігнатьєва Я. В. Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній і міжнародній практиці. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Економічні науки*. 2016. № 2. С. 67-72

20. Гнатенко Є.П., Мельниченко С.С. Методичні підходи щодо визначення поняття «дебіторська заборгованість». *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2013. Вип. 10(1) .

21.Господарський кодекс України. Електронний ресурс — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/

22. Гудзенко Н.М., Коваль Н.І., Плахтій Т.Ф. Вплив інформаційних потреб користувачів на структуру та наповнення фінансової звітності. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5 (33). С.102-113

23. Гуня В. О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств. *Економічний простір*. 2014. № 19. С. 124–131

24. Гуцаленко Л. В., Чмелюк Т. В. Облік та його контрольні функції в управлінні дебіторською заборгованістю підприємств. *Молодий вчений*. 2019. № 10(1). С. 291-296.

25. Добровольська О.В. Ринок факторингових послуг: проблеми розвитку та перспективи. *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету*. 2015. № 1(31). С. 166–169

26. Дроздова О. Г. , Іваненко В. О., Ольховський О. А. Факторинг як дієвий механізм управління дебіторською заборгованістю: обліково-аналітичний аспект. *Бізнес Інформ*. 2018. № 6. С. 314-322

27. Дроздова О. Г., Пащенко І. В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості в Україні та шляхи їх вирішення. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 5. С. 94-98.

28. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість». *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*. 2009. № 2. С. 202–205

29. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість». *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка: зб. наук. пр*. 2012. №2. С. 202-205.

30. Єлісєєва О. К., Приходько А. Є. Удосконалення обліку та аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості в системі управління підприємства сільського господарства "Агромир-СТ". *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 293-298.

31. Жарнікова В. В. Розрахунки з покупцями: аспекти формування інформаційної бази управлінського обліку. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2019. Вип. 3. С. 88-96.

32. Загородній А.Г. Бухгалтерський облік: основи теорії і практики. *Львів : Видавництво Львівської політехніки,* 2018. 280 с.

33. Закон України «Про банки і банківську діяльність». Електронний ресурс — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/

34. Закревська О. Ю. Внутрішній аудит поточної дебіторської заборгованості підприємств торгівлі. *Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка*. 2017. Вип. 47. С. 82-90.

35. Закревська О. Ю. Облік і контроль, як складові управління поточною дебіторською заборгованістю на підприємствах торгівлі. *Економіка і управління*. 2017. № 3. С. 120-126.

36. Закревська О. Ю. Організація бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості підприємства торгівлі. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 20. С. 103-106.

37. Здирко Н.Г. Аналітична оцінка розвитку ринку аудиторських послуг в Україні. *Агросвіт*. 2017. №9. С. 69-74

38. Здирко Н.Г., Томчук О.В. Сучасний стан і тенденції розвитку аудиторської діяльності в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. №4 (20). С. 32-42

39. Іванова Л. Критерії припинення визнання дебіторської заборгованості боржника. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 3. С. 198-205

40. Кадацька А. М., Пташнік О. С. Проблеми обліку розрахунків з підзвітними особами та працівниками щодо витрат на відрядження. *Вісник СНАУ, серія «Фінанси і кредит»*, 2011. № 1. С. 53 – 57.

41. Канцедал Н. А. , Пономаренко О. Г. Наукове обґрунтування складових облікової політики щодо дебіторської заборгованості. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 1. С. 87-94.

42. Кармазіна Н. В. Облікове забезпечення дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи його вирішення. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2018. Вип. 14(1). С. 175-181.

43. Касапова І. С. Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості згідно П(С)БО та МСФЗ. *Молодий вчений*. 2018. № 5(1). С. 288-291.

44. Кияшко О. М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. *Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К.*, 2011. 21 с.

45. Кияшко О.М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Дис. …канд. екон. наук. Київ. 2011. 197 с.

46. Кірейцев Г.Г. Фінансова звітність підприємств та її аналіз. *К.: ЦУЛ*, 2002. 452 с.

47. Коваль Л.В. Облікова політика в управлінні підприємством. *Ефективна економіка*. 2019. №5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7048

48. Коваль Л.В. Рахунки бухгалтерського обліку: минуле та сьогодення. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №2. С.88-99

49. Колісник О. П., Замота І. О. Теоретичні та практичні аспекти обліку і аналізу дебіторської заборгованості у сфері інформації та телекомунікацій. *Modern economics.* 2019. № 15. С. 108-113.

50. Кручак Л. Селекція програмного забезпечення для автоматизації обліку дебіторської заборгованості. *Економіст.* 2017. № 1. С. 18-22.

51. Кручак Л., Муравський В. Автоматизація обліку дебіторської заборгованості на основі інтегрованої бази даних контрагентів. *Вісник*

Тернопільського національного економічного університету. 2017. Вип. 1. С. 109-118.

52. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку. *Київ : КНЕУ*, 2011. 334 с.

53. Кузик Н. П. Особливості обліку факторингових операцій. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2013. Вип. 181(3). С. 124-129

54. Куць Т. В., Вакуленко В. М. Засади формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості. *Молодий вчений.* 2019. № 2(2). С. 633-636.

55. Лепетан І.М. Формування концепції стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2017. № 10. С. 20-23

56. Лищенко О.Г. Бескота Г.М. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Держава і регіони.* 2009. № 1. С. 114–117.

57. Ліхоносова Г. С., Богомол С. П. Удосконалення обліково-аудиторських процедур щодо дебіторсько-кредиторського забезпечення підприємств. *Часопис економічних реформ.* 2020. № 2. С. 52-59.

58. Любар О.О., Ващілова Н.В., Домбровська В.В. Бухгалтерський облік як основне джерело інформації про прийняття управлінських рішень. *Економіка та суспільство*. 2019. Випуск 20. Режим доступу до журналу: http://economyandsociety.in.ua/

59. Маркова Т. Д., Стрепенюк М. М., Римар Г. А. Аспекти обліку розрахунків з покупцями та замовниками за готову продукцію в сучасних умовах. *Економіка харчової промисловості*. 2018. Т. 10, Вип. 1. С. 96-102.

60. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 12. С. 38-42

61. Момот Л.В. Розвиток факторингу в Україні. *Наукові праці НУ ХТ*. 2015. № 2. С. 100–107

62. Момот Т. Управление дебиторской задолженностью предприятия. *Бизненс информ.* - 2003. №11-12. С. 97-99

63. Момот Т.В. Фінансовий менеджмент. *Харківська національна академія міського господарства. - Київ: Центр учбової літератури*, 2011. 712 с.

64. Мулик Т.О. Томчук О.Ф., Федоришина Л.І. Аналітичне забезпечення заборгованості підприємства в умовах антикризового управління. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* № 1. 2019. С.146-160

65. Мулик Т.О., Григораш М.В. Діагностика підприємства під час фінансової кризи, як складова антикризової політики. *БІЗНЕС-НАВІГАТОР: науково-виробничий журнал*. 2018. Випуск 5 (48). С. 160-163

66. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. №73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua

67. Неживенко А. П. Методика обліку дебіторської заборгованості і основні напрямки її удосконалення. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки*. 2013. № 7. С. 165-170

68. Олійник С.О. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація. Режим доступу: http://elibrary.nubip.edu.ua/ 13119/1/11oso.pdf

69. Оляднічук Н. В., Концеба С. М., Підлубна О. Д. Облік дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій.* 2019. № 3. С. 64-68.

70. Організація бухгалтерського обліку За ред. Ф.Ф. Бутинця. Житомир : ПП «Рута», 2012. 528 с.

71. Осадча Г. Г. , Козаченко В. О. Методологічні аспекти обліку дебіторської заборгованості на виробничих підприємствах. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 12. С. 134-138.

72. Осадча Г. Г., Козаченко В. О. Методологічні аспекти обліку дебіторської заборгованості на виробничих підприємствах. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 5. С. 75-79.

73. П'ятигорець Г. С., Ніколайчук К. В. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*. 2017. Вип. 13. С. 40-46.

74. Пальчук О.І. Факторинг як специфічна фінансова послуга. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку»*. 2010. № 682. С. 168–173

75. План рахунків Бухгалтерського обліку, затв. Наказом МФУ від 10.12.1999 р. № 114 . — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99

76. Побережець О. В., Кисляк І. М. Теоретичні аспекти та напрями удосконалення обліку поточної дебіторської заборгованості. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 10(1). С. 14-17.

77. Подолянчук О.А. Грошові кошти в системі рахунків обліку. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №3. С. 144-155

78. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Електронний ресурс — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/

79. Пономаренко О. Г. Удосконалення синтетичного обліку нетоварної дебіторської заборгованості: розвиток наукових уявлень. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2018. № 1. С. 211-217.

80. Потапова Н. О., Дяченко Ю. С. Проблеми організації обліку дебіторської заборгованості на підприємствах агропромислового комплексу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 12(5). С. 4-7.

81. Правдюк М.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління ліквідністю аграрних підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №2. С. 124-139

82. Правдюк Н.Л. Облікова концепція товарно-матеріальних цінностей в умовах постіндустріальної економіки. *Вісник ЖДТУ*. № 2 (80). 2017. С.21-30

83. Рябчук О. Г., Матійко О. О. Проблеми організаційно-методичних підходів до обліку та аудиту дебіторської заборгованості та напрями їх вирішення. *Бізнес Інформ.* 2018. № 5. С. 261-267

84. Рябчук О. Г., Матійко О. О. Проблеми організаційно-методичних підходів до обліку та аудиту дебіторської заборгованості та напрями їх вирішення. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 261-267.

85. Семеняка Т. В. Удосконалення організації обліку та контролю довгострокової дебіторської заборгованості. *Стратегія економічного розвитку України*. 2018. № 43. С. 161-170.

86. Сколотій Л. О. Удосконалення організації бухгалтерського обліку та управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2018. № 3. С. 97-106.

87. Стаднік Л. І. Організація обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами в бюджетних установах та шляхи його удосконалення. *Економіка та управління АПК*. 2018. № 1. С. 68-75.

88. Струк Н. С. , Дідик А. З. Пріоритети розвитку системи обліку розрахунків із дебіторами в діловому партнерстві підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2018. Вип. 29(2). С. 191-194.

89. Струк Н.С. Фінансово-облікове забезпечення факторингових партнерських угод в Україні. *Вісник нац. університету «Львівська політехніка»*. 2009. № 647. С. 221–228.

90. Супрович Г. Методологія відображення в бухгалтерському обліку операцій з похідними фінансовими інструментами. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 10. Частина 3. С. 219-222

91. Тирінов А. В. Дебіторська заборгованість підприємства: специфіка і сутність. *Причорноморські економічні студії.* 2016. Вип. 9(2). С. 112-116

92. Томашук І.В., Вольська Л.Л. Аналіз фінансового стану та інвестиційної привабливості Вінницького регіону. *Економіка та суспільство*. № 20. 2019. С.477-487

93. Томчук О.Ф. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization*, 2016, 29 January . 344 с. (С. 246-249).

94. Томчук О.Ф. Аналітичні можливості балансу (звіту про фінансовий стан) підприємства. *Причорноморські економічні студії* . 2018 . Випуск 28, Частина 2 . С. 152-159

95. Томчук О.Ф., Мойсеєва О.Ю. Організація обліку розрахунків з підзвітними особами. *Кримський економічний вісник*. 2016. № 1 (01), Частина II. С.85-87

96. Фатенок-Ткачук А. О., Губей А. В. Особливості обліку розрахунків з іноземними покупцями та замовниками. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво.* 2018. № 6. С. 12-18.

97. Федоришина Л.І. Витоки розвитку економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії. Науковий журнал*. 2016. Випуск 11. С. 234-239.

98. Федорченко О. Облік і аналіз розрахунків з дебіторами : автореф. дис. … канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ, 2009. 25 с.

99. Цегельник Н.І. Обліковий аспект дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки: зб. наук. пр*. 2012. №4(62). С. 247-251

100. Цегельник Н.І. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. *Облік і фінанси*. 2014. № 4(66). URL: http://www.afj.org.ua/ua/article/226/

101. Цивільний кодекс України. Електронний ресурс — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/

102. Чуніхіна Т. С., Добривечір А. С. Організаційно-методичні аспекти обліку дебіторської заборгованості за міжнародними та вітчизняними стандартами обліку в системі управління підприємством. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19(1). С. 123-126.

103. Шепель І. В. Організація обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27(2). С. 158-161.

104. Шум М. А., Співак О. К., Черняєв В. А. Деякі аспекти обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 12(3). С. 52-53.

105. Шум М. А., Якименко О. Є., Бойко Т. М. Організація обліку розрахунків з дебіторами в умовах нестабільного економічного середовища. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 12(4). С. 13-15.

106. Якимова Л. П., Карєлова О. В. Формування обліково-аналітичної інформації комунального підприємства щодо дебіторської і кредиторської заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5-6. С. 144-149.

107. Яременко Л. М. Формування обліково-аналітичної інформації в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 32(1). С. 123-129

108. Яременко Л. М. Формування облікової інформації дебіторської та кредиторської заборгованості. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 36(1). С. 147-154.